

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische
Kring Gent V.Z.W.**

27e jaargang - nr. 3

15 mei 1998

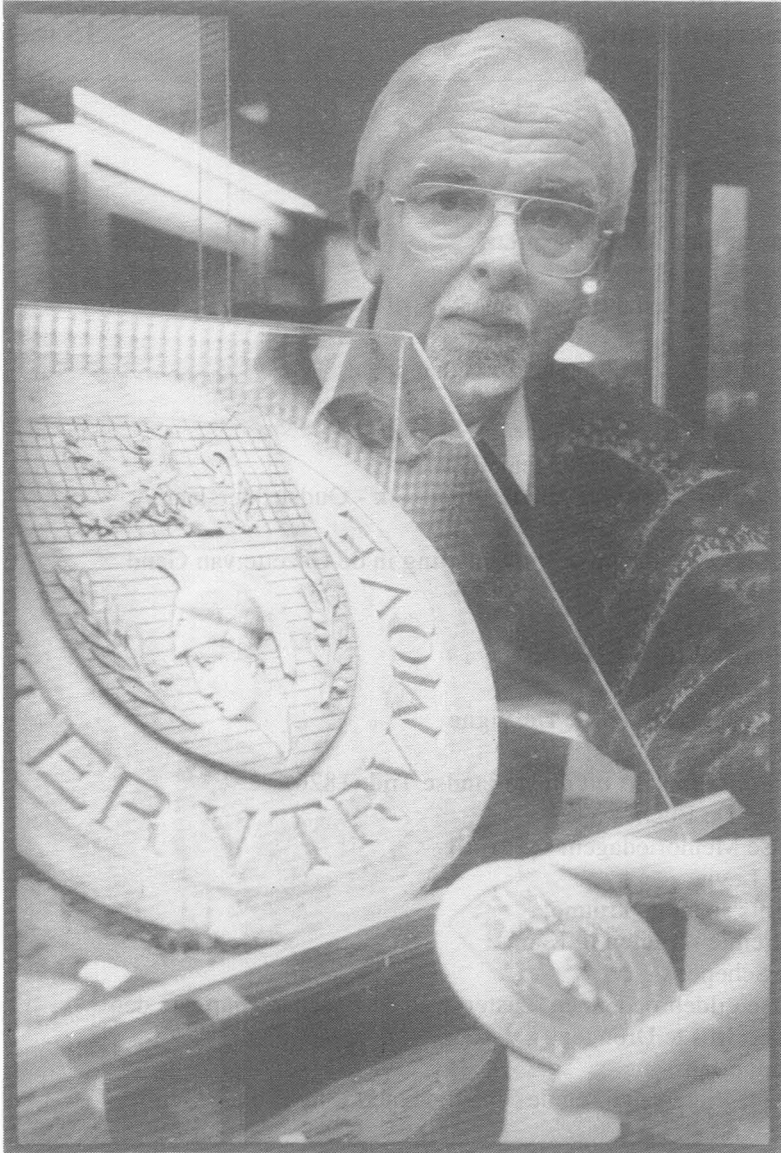
INHOUD

- A.V. In Memoriam André Despretz	118
- André Despretz Gentse Lucifersfabrieken	120
- Armand Heins Inventaire Archéologique: De Schandpaal	139
- David Maes Het Gents Kerkepad (Vervolg) Sint-Jozefkerk - Wondelgemstraat O.L.Vrouw Koningin van de Vredekerk - Oudstrijderslaan	140
- Ronald De Buck De "Kleine" Brabantse Omwenteling in de Gazette van Gend (1787)	144
- Pierre Kluyskens Jan Frans Willems	148
- Jean-Pierre Herman De Kunstenaarsfamilie De Vigne	151
- E. Ossieur Een Politierapport uit de Hollandse Tijd (1826)	155
- Ronald De Buck Gentse Memoriedagen: 1-2 April	156
- Eddy Levis 't Gents spant de kruune! Tsoeremie - Tuuten in Kanne	158
- Erik Schepens Gentse gildebreeders en -zusters van de Broederschap van den H. Gerulfus te Drongen	160
- Suzanne Janssens De Sint-Pietersabdij en de Sint-Baafsabdij, twee oude Gentse gezusters	161
- Angèle Van Geluwe-Eggermont Documentatiecentrum - Werking 1997	167
- Bibliografie	171
- Vraag en Antwoord	173
- Lezers schrijven ons	175

IN MEMORIAM ANDRÉ DESPRETZ

° Ninove 17 juni 1938

† Gent 3 oktober 1997

Ons medelid en medewerker André Despretz is niet meer. Zijn te vroeg en onverwacht overlijden verraste iedereen. Wij ontmoetten hem nog tijdens de Gentse Feesten van '97 in het Museum van Volkskunde in goede gezondheid waar hij ons vertelde welke plannen hij

had opo het numismatisch vlak. In augustus moest hij wel nog een onderzoekje ondergaan en van dan af liep het verkeerd. Een goede maand later verliet hij ons voor eeuwig.

Gevraagd hoe het zat met zijn studie over de Gentse lucifersfabrieken deelde hij ons mede dat door de werkzaamheden aan het standaardwerk "Academia Gandavensis in nummis. Penningen die betrekking hebben op de Gentse Universiteit" hem verhinderd hadden deze studie af te werken. Nog enkele onderzoeken dienden te gebeuren en dan was de studie af.

Want dit tekende de wetenschappelijke ernst van André, zolang het laatste detail niet gekend was gaf hij geen werk uit handen. Na zijn overlijden werd contact genomen met zijn echtgenote met het verzoek deze studie te mogen uitgeven. Wat hij al gevonden had was te belangrijk om het in de computer te laten zitten. Zijn echtgenote ging akkoord en hierna vindt u de studie met enkele lacunes afgedrukt.

Mogelijks neemt later iemand het initiatief om wat ontbreekt in te vullen.

Tussen 1984 en 1994 verschenen in "Ghendtsche Tydinghen" zeven bijzonder goed uitgewerkte bijdragen van zijn hand.

Wie zijn boek "Gentse Penningen" niet bezit mist een standaardwerk van eerste rang. Ook zijn werk over het geld zoals gebruikt in de Coöperatieve van Vooruit is baanbrekend.

Zijn thesis waarmede hij het diploma van Licenciaat in de Geschiedenis behaalde aan de Rijksuniversiteit van Gent, verscheen in ingekorte bewerking in de "Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent", Nr. XVII (1963): De beginjaren der Gentse Calvinistische Republiek (1577-1579).

Aan te stippen valt dat André zeer vertrouwd was met de poëzie. Van zijn hand verscheen menige bundel met zijn gedichten.

Wij zullen deze bezige bij, deze zeer accurate vorser, fel missen.

Wat van zijn hand kwam zal de tijden trotseren door zijn degelijkheid.

Wij danken zijn echtgenote voor zijn laatste manuscript en bieden haar en zijn dochter onze welgemeende deelneming aan.

A.V.

GENTSE LUCIFERSFABRIEKEN

1. UITVINDING VAN DE "PHOSPORIEKE SOLFERSTEEKEN"

Algemeen wordt aangenomen dat de Fransman J.L. Chancel in 1805 de eerste chemische lucifers uitvond.

Het was echter pas in januari 1831 dat een andere Fransman Charles Marc Sauria (1814-1895), zeventienjarige leerling aan het "*Collège de l'Arc*" te Dôle, tot de eerste echt bruikbare strijk-fosforlucifer kwam. Hij bezat echter niet het nodige geld, nl. 1.500 F, om de uitvinding te laten brevetteren.

Later studeerde hij geneeskunde te Besançon en werd geneesheer te Poligny. Onder het presidentschap van François Paul Jules Grévy (1879-1887), een vroegere medeleerling van hem, werd hem in 1881 een "*bureau de tabac*" toegekend om in zijn onderhoud te voorzien. In 1899 werd in St. Lothaire, waar hij overleed, een bescheiden monument voor hem opgericht.

Sommigen beweren dat langs voordrachten van zijn physicaleraar Prof. Nicolet zijn formules in Duitsland bekend geraakten. Anderen houden het er bij dat, onafhankelijk van Sauria, Jacob Friedrich Kammerer (1796-1857) te Ludwigsburg tot dezelfde uitvinding kwam.

Deze strijklucifers geraakten in Duitsland bekend als "*Streichhölzer*" en in Frankrijk als "*Allumettes allemandes*" of "*Allumettes à la Congrève*".

De eerste industriële fabriek van fosforlucifers schijnt in 1833 in Oostenrijk opgericht te zijn door Stephan Von Roemer en J. Preshel.

Om de nadelen van de witte fosfor weg te werken, die de lucifers gevaarlijk maakten omwille van hun giftigheid en hoge ontvlambaarheid, verving de Zweed Carl Frans Lundström in 1855 dit produkt door rode fosfor. Zo werd hij de producent van de "*Säkerhets Tändstickor*" of veiligheidslucifer, kortweg "*Zweedse lucifer*".

2. BELGISCHE LUCIFERNIJVERHEID TOT ROND 1875

Algemeen wordt beweerd dat een oud-officier van de Napoleontische legers, Pierre Mertens, rond 1832-1833 enkele lucifers meebracht uit Duitsland tot bij zijn neef Balthazar Mertens, schoensmeerfabrikant te Lessen. Deze zag het nut in zijn bedrijf uit te breiden met de vervaardiging van lucifers. Er lagen immers gelijklopende procédés aan de basis van het productieproces. De spanen dozen gebruikt voor schoensmeer konden ook als luciferdozen aangewend worden en het spaanderhout kon versneden worden tot stekjes. Als startjaar van de Belgische luciferproductie wordt steeds 1835 naar voren geschoven. In de industrietelling van 1896 echter wordt de periode 1801-1830 gegeven voor de

oprichting van de eerste lucifersfabriek te Lessen.

Al snel rezen her en der manufacturen en kleine ateliers uit de grond. In de telling van 1846 werd er melding gemaakt van 34 ondernemingen geografisch als volgt verdeeld: Antwerpen (7), Rumst, Lier, Brussel (4), Waregem, Veurne, Aalst (2), Lochristi, Dendermonde (3), Buggenhout, Schellebelle, Wetteren, Couillet, Lessen, Anderlues, Luik, Vottem, Bertrix, Virton, Mussy-la-Ville/Villers-devant-Orval (3). Enkel in de provincies Limburg en Namen kwamen er geen voor.

In totaal waren er 349 arbeiders tewerkgesteld, waarvan slechts 37 % boven de 16 jaar. 59 % waren van het vrouwelijk geslacht. Het enige bedrijf, dat men een fabriek kon noemen, was de onderneming te Lessen. Hier werkten 251 arbeiders of 72 % van het totaal! De man-vrouwverhouding was er 34 % - 66 %; de kind-volwassenenverhouding 63 % - 37 %. De enige stoommachine in deze nijverheidstak bevond zich hier en had een vermogen van 3 pk.

In Oost-Vlaanderen waren er negen bedrijven, die dertien arbeidskrachten tewerkstelden: 8 mannen, 2 vrouwen, 3 kinderen waarvan één jonger dan negen.

Vele van deze bedrijfjes waren niet leefbaar en verdwenen. Andere ontstonden, voornamelijk in de streek van Overboelare en Geraardsbergen (sedert 1855 en 1856). Voor Oost-Vlaanderen vermelden de "*Wegwijzers*" ook Nederbrakel (1857), Sint-Laureins (1859), Aspelare (1860) en Zottegem (1869).

Na de Frans-Duitse oorlog van 1870 kwamen verscheidene Franse bedrijven zich in ons land vestigen. Om aan nieuwe thesauriemiddelen te geraken werd bij onze zuiderburen o.a. de productie van chemische lucifers sterk belast sinds 4 september 1871. Van de voorziene opbrengst van 15 miljoen frank kwam er echter door grootschalig frauderen slechts een derde binnen. De wet van 2 augustus 1872 onteigende de fabrieken en de aankoop, productie en verkoop van lucifers werd een staatsmonopolie. Hiertoe werd op 3 oktober 1872 de "*Société générale des allumettes chimiques*" opgericht. Heel wat processen volgden en de opkoppingen en schadevergoedingen liepen op tot 32,5 miljoen frank. Op 1 oktober 1874 werd de "*Compagnie générale des allumettes*" opgericht, die vanaf 1 januari 1875 het productie- en verkoopsm monopolie had. Op 1 januari 1885 ging de concessie over naar de "*Compagnie générale des allumettes chimiques pour la France et l'étranger*". Dit had de vlucht van bepaalde bedrijven tot gevolg.

Mariotte et Cie uit Marseille begon reeds in 1869-1870 een onderneming te Anderlecht-Kuregem. Caussemille J^{ne} & Cie en Roche & Cie, eveneens uit Marseille, vestigden zich in 1875 te Gent. Dervieu uit Parijs kocht de fabriek van François en zoon Louis Cobbaert te Geraardsbergen in 1885 en produceerde sedertdien onder de benaming "*La Suédoise*".

In 1912 greep een eerste concentratie plaats. De N.V. "*Union Allumettière*" groepeerde een vijftiental fabrieken. In 1920 volgde een tweede concentratie,

nu van vijf fabrieken door de "*Svenska Tändstick Aktiebolaget*" onder de naam "*Fabriques Belges d'Allumettes*" eveneens een N.V. In 1929 volgde de fusie tussen de twee groepen.

3. GENTSCHÉ LUFICERFABRIEKEN

A. De Masure Frères, Klein Dok 6, Gent

Op 02.05.1868 vroegen de broers Constant P. en P. Jos De Masure aan de Bestendige Deputatie van de Oostvlaamse Provincieraad een toelating om een fabriek van chemische lucifers te mogen oprichten op een terrein aan de rechteroever van de "*Grand Bassin*", het huidige Handelsdok. Als domicilie werd Lange Munt, 53, te Gent opgegeven. (1)

Constant was een blikslager, voor het eerst in de "*Gentse Wegwijzer*" in 1842 vermeld; achtereenvolgende adressen: Baaisteeg, 2¹ (nadien 2); Koningstraat, 6; Lange Munt, 51 (nadien 53) en Sint-Jacobsnieuwstraat, 24 (nadien 19). Hij was gespecialiseerd in de vervaardiging van kerkornamenten.

Zijn broer Jos werd voor het eerst vermeld in 1854 als borstelmaker gevestigd in de Koningstraat, 6; vervolgens op de Groot Kanonplaats 2 (nadien 14). In 1869 staat hij als "*Phosphorstekjeskoopman*" aangegeven met Klein Dok, 6, als adres, sedert 1872 wordt hij niet meer vermeld.

Op het kadastraal plan lag het beoogde terrein in de sectie G onder het nr. 718a ^{bis} tussen de boulevard van het Klein Dok en de Grote Bassin.

Uit het onderzoek "*de commodo et incommodo*", dat op 25.05.68 afliep, bleek geen oppositie.

In een zeer gedetailleerd rapport van 18.06.68 formuleerde J. Hofman, Ingenieur-Directeur van de Stadswerken, een reeks maatregelen om brand te voorkomen en eventueel de uitbreiding ervan uit te sluiten. Nadat de Medische Commissie van de stad aan dit plan verbeteringen voorstelde, diende Hofman op 10.08.68 een tweede rapport in, waarin hij, mits voldaan aan de voorwaarden, de oprichting gunstig adviseerde.

De Medische Commissie gaf op 31.07.68 eveneens een positief advies vermits de Gebroeders De Masure hun plannen vervolledigd en gedetailleerder gemaakt hadden conform de voorschriften van Hofman, maar formuleerde bijkomende eisen.

De Stedelijke Administratie verwierp echter op 13.08.68 de aanvraag, geïnspireerd door de erbarmelijke werkomstandigheden in deze nijverheidstak te Geraardsbergen en Lessen.

Een bijkomend onderzoek volgde, waarin Cavez, Hoofdingenieur-Directeur van Bruggen en Wegen, zich persoonlijk met het dossier inliet en met Hofman de zaak in situ onderzocht. Op 20.10.68 gaf hij een positief advies.

Desondanks bleef de Stad op 07.11.68 bij haar ongunstig standpunt, hierin

evenwel niet gevolgd door de Bestendige Deputatie. Deze stond op 18.11.68 de exploitatie toe onder welbepaalde voorwaarden.

B. A. Hage-Buydens, Klein Dok, 57⁴, Gent

Over deze lucifersfabriek werd nog niets gevonden.

C. Caussemille J^{ne} & Cie et Roche et Cie, Werkhuisstraat, 151 (1891: 176; 1901: 180), Gent

a) De vennootschap

"Roche & Cie" ontstond omstreeks 1840 te Marseille en was gevestigd in de chemin de Lodi. Het vervaardigde waslucifers (= allumettes bougies). Op 23.11.1850 vroeg het de oprichting aan van een nieuwe fabriek in de rue Tilsit, 16-18. (2)

"Caussemille & Cie" kreeg in 1867 een exploitatievergunning voor chemische lucifers. Deze werd op 10.07.1872 voor 10 jaar verlengd. Het bedrijf was eveneens te Marseille gevestigd in de wijk "la Belle de Mai" rue Toussaint, 18. (3) Een akte gedateerd 12.08.1874 en zes dagen later neergelegd bij notaris Fernand Maurel te Marseille, voorzag de oprichting van een N.V. genaamd "Société générale anonyme des Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie". Ze verwierf de merken "Caussemille jeune & Cie" en "Roche & Cie", (4) die in Frankrijk de lucifernijverheid naar een behoorlijk peil hadden gebracht.

De zetel van de maatschappij was gevestigd bij Paul Delahaute, rue du Bac, 93, te Parijs. Het sociaal kapitaal bedroeg 1.500.000 F, gevormd door 3.000 nominatieve aandelen van 500 F. Van de 58 ondertekenaars waren er 31 uit Marseille en 17 uit Parijs. De belangrijkste aandeelhouders waren Numa-François Eysseric (Marseille - 348), Victor Roux (Marseille - 300), Toussaint Caussemille (Marseille - 300). De broers Chaubet, Traversé du Chapitre, 1, Marseille, waren als volgt vertegenwoordigd: Jean Marie Jules (200), Louis Joseph Albert (100) en Léon (50). De maatschappij werd opgericht voor 20 jaar en artikel 2 voorzag: "*La fabrication et la vente des allumettes dans tous les pays en dehors de la France*".

De handelsnaam van de in augustus 1874 opgerichte maatschappij werd meerdere keren gewijzigd door bijzondere algemene vergaderingen van de aandeelhouders. Op 10.11.1874 werd ze "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche et Cie de Marseille, société anonyme pour la fabrication et la vente hors France*"; op 01.05.1880 "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie, société anonyme pour la fabrication et la vente hors France*"; op 28.10.1893 "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie, société anonyme*".

Intussen verhuisde ook de sociale zetel: eerst naar de rue de la Michodière, 21.

vervolgens naar de rue Caumartin, 7, en tenslotte in de rue Pasquier, 25, te Parijs.

De duur van de maatschappij werd verscheidene malen verlengd: op 28.10.1893 voor 10 jaar met aanvang 01.01.1895; op 31.03.1903 tot 31.12.1950! (5)

b) Verzoek voor de oprichting van een luciferfabriek te Gent (6)

Op 14.09.74 richt Paul Delahaute, Rue du Bac, 93, te Parijs een verzoek aan de Bestendige Deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen om te Gent "une fabrique d'allumettes chimiques de toute nature" te mogen oprichten. Twee dagen later deed hij de aanvraag aan het College van Burgemeester en Schepenen.

Hij was voorzitter van de Raad van Beheer van de "Société générale anonyme des allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie" (verder ini dit artikel als C&R aangeduid) en handelde in haar naam.

Als vestigingsplaats viel haar keuze op een leegstaand pand op het Rooigem in de Werkhuisstraat. Het was de vroegere katoenspinnerij en -weverij van Rosseel-Delise, die in 1863 gebouwd was. De Werkhuisstraat of rue de l'At-

Dit lithografisch juweeltje, ons ter hand gesteld door ons lid de heer Frans Van Bost, geeft spijtig genoeg de kleurenrijkdom niet weer van het origineel. Het middenzicht stelt de Cataloniëstraat voor in 1877 zoals te lezen staat onder het zichtje. Wij vermoeden dat F. Topart de tekenaar of lithograaf was. Caussemille had toen zijn adres in de Rue de La Michodière 21 te Parijs. Verder komen nog de namen voor op de verschillende brieven en geschriften (op onze reproductie niet meer te lezen) van Chaubet en A. Jezzy. In welke stad de Lithographie Française gevestigd was is niet uit te maken op deze kaart.

lier werd pas in 1866 afgelijnd. (7) In 1942 werd ze tot Lieremanstraat omgedoopt.

Op het kadastraal plan lag het beoogde terrein in de sectie K onder de nummers 677^b en gedeeltelijk 676^b en 678^b. In het westen grensde het aan het steegbe-
luik Korhoenstraat of "*Karnemelkkoer*", in het oosten aan de tragelweg op de
Leiekaai en in het zuiden aan een pad, dat de latere Kaarderijstraat zou worden.

Het onderzoek "*de commodo et incommodo*", geopend op 19.09.74 en geleid door politiecommissaris Ferdinand Lanckman, leverde een serieuze oppositie. Vanaf 01.10.74 circuleerden twee petitie van de "*Bewoners van de Wijk Brugse Poort*" aan Burgemeester en Schepenen om de inplanting van de fabriek te verhinderen. De aanvraag aan de Bestendige Deputatie gaf weinig of geen precieze aanduidingen over de aard van productie, geen vermelding van bereidingsstoffen, geen productiewijze, evenmin productiegrootte en eindproducten. Suggesties om de inconveniënten van de exploitatie op te lossen ontbraken. Men maakte de bedenking dat eenmaal een voorlopige vergunning gegeven, het gemakkelijk zou zijn voor een kapitaalkrachtige *buitenlandse* firma deze hoe dan ook te doen verlengen. Beide petitie waren vergezeld van een plannetje waarop de afstand tot andere fabrieken in een straal van 200 m stond aangegeven.

Tesamen vergaderden ze een kleine tweehonderd handtekeningen met vanzelfsprekend de industriëlen uit de omgeving op kop: "*Société linière La Lys*", "*Société Phoenix*", "*Morel & Verbeke*", "*Champon & Cie*", en "*Henri Fiévé*". Henri Fiévé, eigenaar van de gelijknamige spinnerij protesteerde nog eens in een persoonlijk schrijven van 02.10.74 bij de politiecommissaris van de Zesde Wijk.

's Anderendaags diende de "*Société de la Lys*" het negatieve proces-verbaal van haar bestuursraad van 01.10.74 in. Het bevatte tevens een negatief rapport van de geneesheren van "*La Lys*" en "*Le Phoenix*", nl. Henri Van Wesenmael, Coupure, 78, en Juliaan De Moerloose, Noordkaai, 12, beide te Gent.

Er werd gewezen op de lucht- en waterbezoedeling, die een bedreiging voor leefmilieu en gezondheid (weerbarstiger ziekten; ernstiger epidemies) vormde, het productiemateriaal zou aantasten en alleszins een waardevermindering van de eigendommen zou meebrengen. Daarenboven hadden de werknemers in de luciferfabriek een hoge ziektekans door fosforintoxicatie.

Notaris Parmentier uit de Veldstraat, 47, te Gent, die de zaak van C&R behartigde, signaleerde op 06.10.74 de tegenkanting van Jules Chaubet, Traversé du Chapitre, 1, te Marseille, een van de administrateurs van de naamloze vennootschap. Deze bracht Paul Delahaute op de hoogte.

In een brief van 14.10.74 verdedigde Delahaute zich bij Parmentier. "*Ce qui nous surprend et nous afflige tout d'abord c'est de trouver dans les oppositions*

formulées, l'expression de quelque hostilité contre notre qualité d'Etranger. Si les capitaux engagés dans notre affaire sont effectivement étrangers comme le sont les personnes aux mains desquelles en est confiée l'administration, c'est la ville de Gand et ses habitants qui sont appelés à recueillir les profits les plus certains de notre industrie dont l'établissement serait certainement un grand bienfait pour la population de votre ville, et bien loin d'avoir le désir de nous imposer nous serions les premiers à renoncer au choix que nous avons fait de la ville de Gand, si nous pensions que cette hostilité pût être partagée par une population qui a la réputation d'être éminemment laborieuse et à laquelle nous croyons n'apporter que des avantages sérieux en ouvrant à son activité un champ nouveau."

Dat een luciferfabriek geen bedreiging voor de omgeving vormt, trachtte hij te bewijzen door Marseille als voorbeeld te nemen. Zowel de fabrieken van Caussemille en van Roche, die hij op een stadsplan intekende, lagen in volkrijke buurten en lokten geen protesten uit, hoewel in de omgeving een militair hospitaal en een centrale apotheek lag, naast een pensionnaat voor jonge meisjes en een parochiekerk. De "*Conseil d'hygiène*" gaf in 1872 Caussemille zelf een pluim: "*Cette importante usine est disposée d'une manière irréprochable au point de vue de l'hygiène et de salubrité*".

Op 01.11.74 circuleerde een nieuwe petitie onder de bewoners van de wijk Brugse Poort. Men wees op de foute informatie in de vorige petitie. Door moderne, geperfectioneerde fabricatiemethodes konden er geen Geraardsbergse toestanden optreden.

Vooraf de toename van de werkgelegenheid in de wijk werd onderstreept. Ze vergaarde meer dan vijftig ondertekenaars. "*Met spijt heb ik op de tegenpetitie getekent*" kwam een paar keer met dezelfde schrijffout voor.

Intussen hadden de officiële instanties de Geraardsbergse Burgemeester om advies gevraagd. Hij hing in zijn antwoord van 28.10.74 een weinig rooskleurig beeld op: hinderlijke zwavel- en fosforstank tot op grote afstand; cariës en kaakbeenecrose vaak met de dood tot gevolg bij de werknemers; verontreiniging van putten en citernen door insijpelingswater; aantasting van vlees en andere eetwaren door de uitwasemingen; vergiftiging van vee en vogels. Wel gaf de burgervader van de Oudenbergse stede toe dat de fabrieken het daar niet nauw namen met gezondheids- en veiligheidsvoorschriften.

Hoe dan ook bracht de stad op 03.12.74 een gunstig advies uit voor de inplanting. Dit deed ook de Provinciale Hoofdingenieur-Directeur van Bruggen en Wegen op 19.02.75. De Bestendige Deputatie verleende de machtiging op 26.02.75, mits het naleven van heel wat voorschriften voor de ruimtelijke indeling van de fabriek en de productiewijze.

c) Ruimtelijke indeling van de fabriek

* Plan en doorsnede bij de vestigingsaanvraag (14.09.74)

Het gebouw had een quasi rechthoekvorm van 74 m lengte. De diepte bedroeg langs de westzijde 59,5 m, langs de oostzijde 58 m. Achteraan was er een uitsprong van 25 m op 3,5 m. Zo kwam de maximale diepte op 63,5 m. Langs de oostzijde liep een parallelle muur op 20 m. De zo gecreëerde ruimte was dwars verdeeld door een muur op 32 m van de voorgevel. De ruimte van 20 m x 58 m, viel dus uiteen in 20 m x 32 m vooraan en 20 m x 26 m achteraan. Dit voorstuk werd onderverdeeld in drie zaaltjes: links 8 m x 24,5 m, rechts 7,5 m x 10,5 m en een resterende veelhoek.

Langs de voorgevel bleef dus 54 m lengte over. Hier liep een parallelle muur, links op 7 m, rechts op 8,5 m. Twee dwarsmuren, de eerste op 12 m, de tweede vervolgens op 15,5 m, schiepen drie plaatsen waarvan de eerste de stoommachine herbergde en de tweede de stoomketel.

Het resterende deel van het gebouw had evenwijdig met de westgevel een muur op 12 m. Een dwarsmuur op 15,5 m en vervolgens op 20,5 m schiep opnieuw drie ruimten. In de laatste twee was er nog telkens een kamertje van 4,5 m op 7 m elkaar aan de dwarsmuur rakend en tegen de westergevel gelegen.

Zo bleef er een zeer ruim atelier over van 42 m op 51 m. Dit was overkapt door een typisch zaagtanddak uit zes parallelle W-O-gerichte segmenten en geschraagd door pijlers van 0,10 m diameter en 3,5 m hoogte. De naar het noorden gerichte steile kant van ongeveer 2,75 m liet het licht binnen; de zachtafhellende zuiderkant mat ongeveer 5,5 m.

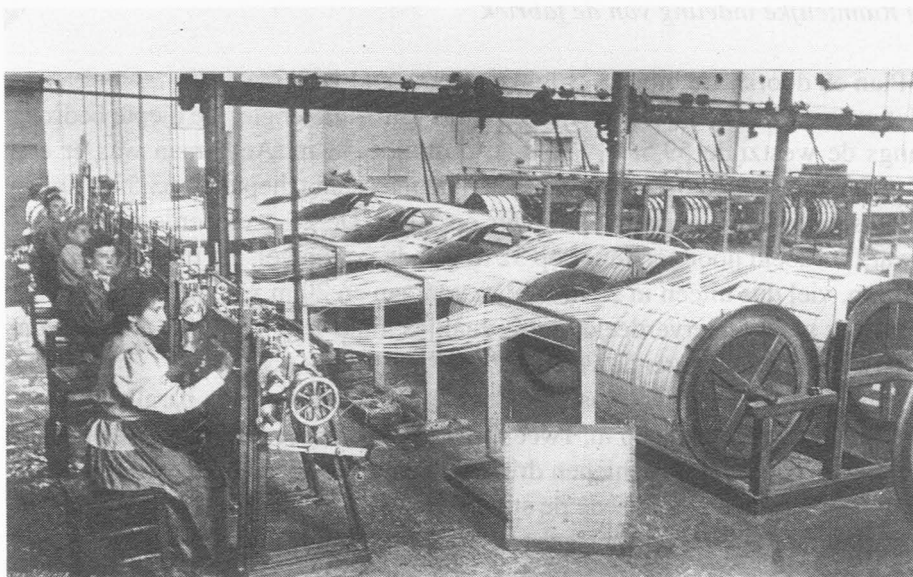
Los van het hoofdgebouw lag er aan de straat grenzend een gebouw 50,5 m lang en 6,5 m diep.

De binnenkoer droeg een fabriekschouw van 30 m met 3,5 m diameter bij de grond.

* Voorschriften van de Bestendige Deputatie voor de indeling van het gebouw (16.02.75)

Het voorste deel van de linkervleugel moest dienen voor het versnijden en het drogen van het hout, de bougiebereiding en het plaatsen van de houten- en de waslucifers in de persen. Daarachter lagen de droogkamers. Gans achteraan situeerden zich enerzijds een fosformagazijn en een bewaarplaats voor kleef- en kleurstof en pijpzwavel; anderzijds waren er ateliers voor de pastabereiding, de aanmaak van het koude mengsel gekleurde kleefstof en fijngestampt glas, de zwaveling en het drenken van de lucifers. Gemetste muren en onbrandbare materialen vormden de scheiding.

De rechtere vleugel was voorbehouden voor kartonnagewerk, doosjesvervaardiging en het drukwerk.

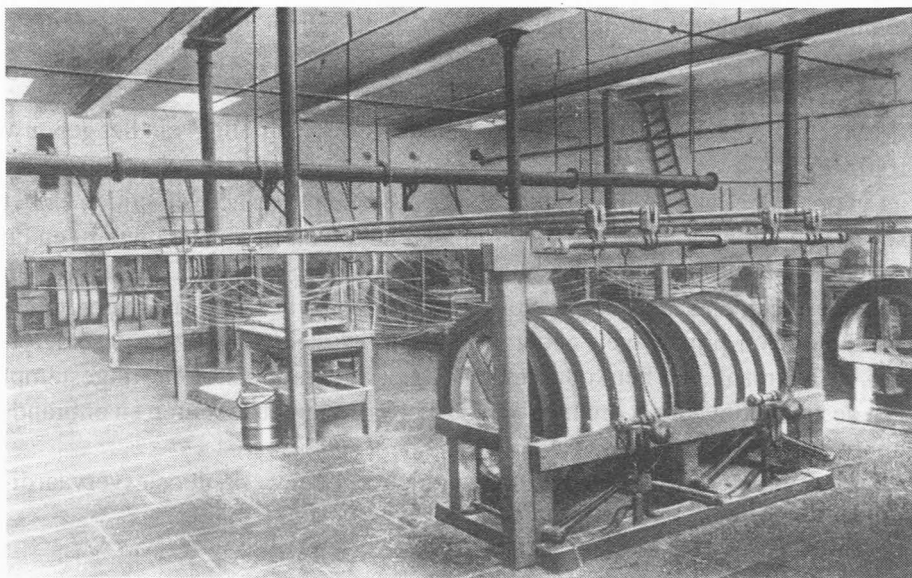

Twee zeldzame binnenzichten van de "stekjesfabriek" Caussemille J^{ne} et Cie et Roche et Cie in de Werkhuisstraat (nu Lieremanstraat).

Het eerste zicht stelt de zaal voor waar de wiek gesponnen wordt uit katoendraad, door een bad gaat van gesmolten stearine, vervolgens gec calibreerd tot de juiste dikte en opgerold wordt op grote tamboers.

Op het tweede zicht worden verschillende rollen samengebracht op één machine waar ze door een speciaal daarvoor ontworpen toestel telkens door de gaatjes van een raam gestoken worden. De voorkanten komen er een paar mm. uit, de achterkant wordt vlak afgesneden. Eenmaal het raam vol wordt de voorkant in een bad met gesmolten rode fosfor gestoken en na het drogen gaan de wassen lucifers in een doosje. Men ziet een raam staan voor de machine.

Er waren maar twee fabrieken in België die wassen lucifers maakten, nl. Caussemille te Gent en Mariotte et Cie te Kuregem in Anderlecht.

Het legen van de persen, het vullen van de luciferdoosjes en de verpakking was voorzien in het centrale atelier.

De in compartimenten verdeelde voorkant van de fabriek kon als stapelplaats voor de afgewerkte producten dienen.

* Concrete toestand in 1883

a) *Léon Chaubet*

Toen Caussemille & Roche zich in 1875 te Gent vestigden hadden ze reeds twee bedrijven in Italië, nl. te Turijn en Piobesi. Later zouden ze in Algerië er nog twee andere oprichten, nl. te Algiers en Bône.

Daar waar de Belgische bedrijven voornamelijk voor de binnenlandse markt werkten, was het hun bedoeling zich op het buitenland te richten en zo in concurrentie te treden met Duitse, Engelse, Nederlandse en Zweedse ondernemingen.

De aanpassingen en de inrichting gebeurde onder het driemanschap Jules Chaubet, afgevaardigde-beheerder van de maatschappij; diens broer Léon Chaubet en de Italiaanse nijveraar Annibal Jezzy.

Deze laatste werd ook de eerste zaakvoerder. Hij werd in 1841 in het Italiaanse Baltinissette geboren en was gehuwd met Marguerite Dellicot (Toulon, Fr., 1850). Ze werden te Gent ingeschreven op 6 april 1875 en vestigden zich aanvankelijk op de Korenmarkt, 22. Op 28 maart 1876 kwamen ze over naar de Werkstraat, 153. Later, in 1897, zouden ze zich te Bromley in Kent vestigen, als zaakvoerders van het agentschap "*Roche & Cie*", op de Carter Lane, 56, te Londen.

Op 25 augustus 1875 kwam de fabrikant Felix Marie Léon Chaubet vanuit Marseille naar Gent over en vestigde zich aan de Poel, 20. Deze vrijgezel was te Rousset (canton de Trets; arr. d'Aix; dép. Bouches du Rhône) geboren in 1853, als zoon van de advocaat en eigenaar François Marie Alfred Chaubet en van Victorie Rosalie Caussemille. Hij was aanverwant aan families actief in rechtskringen: Aninard, Giraud, Perraud en Rampal.

Pas op 16 augustus 1883 kwam hij in de Werkhuisstraat wonen, eerst op 113 (verschrijving?), later op 153 (1891: 178; 1901: 182). Sinds 1878 was hij directeur van het bedrijf.

Op latere leeftijd, nl. op 9 januari 1910, huwde hij te Londen de achtentwintig jaar jongere Bertha Maria De Ruyck (Deinze, 1880), dochter van een architect-ondernemer, spinster van beroep en tevens zijn dienstmeid.

Op 21 december 1921 verhuisden ze naar de Holstraat, 15, en nauwelijks een jaar later, op 26 oktober 1922 naar de Clementinalaan, 27. Op 20 april 1931 vestigden ze zich op de zeedijk te Heist in de "*Villa Berthe-Léon*". Daar overleed Chaubet op 10 mei 1934, 81 jaar oud, na een kortstondige ziekte.

De begrafenisdienst had op 15.05.1934 plaats om 11u. te Heist. De bijzetting had te Gent plaats op de Westerbegraafplaats om 14u. in kelder nr. 221, die plaats bood aan 6 personen. Later volgden hier op 27.02.1942 zijn echtgenote en op 25.09.1961 haar ongehuwde zuster Martha.

Hij liet een aangenomen dochter Manczika na.

Chaubet was een gelauwerd man:

- voor 1895 Italië *Chevalier de la Couronne d'Italie*
- 21.02.1901 België *Chevalier de l'Ordre Léopold*
- 1904 Frankrijk *Officier d'Académie*
- 23.07.1906 Tunesië *Commandeur de l'Ordre de Nicham-Iftikar*
- 24.05.1913 Spanje *Chevalier de l'Ordre Royal d'Isabelle la Catholique*
- 09.05.1919 Frankrijk *Chevalier de la Légion d'Honneur*
Commandeur de l'Etoile Noire du Benin

b) Uitrusting

De fabriek beschikte in 1880 over een stoomketel van gemiddelde druk tussen 2 en 4 atmosfeer. Er was een vaste stoommotor van 30 pk.

Men had één paard in dienst.

c) Tewerkstelling

Aantal

- 1880 215 (gemiddeld 225,12) = 22,16 % van de tewerkstelling in de lucifernijverheid. Hoogste voor België.
- 1885 200 (normaal 200).
- 1890 200 (normaal 194).
- 1895 500 "*tous les ouvriers sont de nationalité Belge*".

Graad, leeftijd, geslacht.

- 1880

De 215 tewerkgestelden waren als volgt verdeeld:

- 1 ondernemer
- 13 bedienden
- 201 arbeiders

Alle bedienden waren mannen. Er was 1 onderdirecteur, 4 opzichters, 3 bureelbedienden en 5 andere bedienden.

- De indeling volgens geslacht gaf:
- 86 mannen 42,8 %
  - 115 vrouwen 57,2 %

Rekening houdend met de leeftijd:

- minder dan 14 jaar	43 (21,4 %):	- M	18
		- V	25
- tussen 14 en 16 jaar	39 (19,4 %):	- M	21
		- V	18
- meer dan 16 jaar	119 (59,2 %):	- M	47
		- V	72

Opgemerkt dient te worden dat de lucifernijverheid in ons land proportioneel het meeste kinderen tewerkstelde, nl. 30 % en 18 %, gevolgd door de productie van behangpapier: 19 % en 17 %.

- 1895

De firma schrijft in een reclamefolder: "*C'est au prix de très grands sacrifices, et en présence de difficultés sans nombre, que l'on a pu former un personnel complètement novice, et le familiariser à ce genre de travail*".

Arbeidsduur

- 1880: 12u./dag
- 1885: 84u./week
- 1907: 11u./dag

beschermde werklieden, nl. jongeren beneden de 16 jaar en meisjes tussen 16 en 21, presteerden 10u.30'.

De uurregeling was als volgt:

- 6,00u. - 12,00u. met onderbreking van 8,00u. tot 8,15u.
- 13,30u. - 19,00u. met onderbreking van 16,00u. tot 16,15u.

Voor de beschermde werklieden waren de beëindigingstijden respectievelijk 11,50u. en 18,40u.

De fabrieksklok kondigde 10 minuten voor tijd de werkaanvang aan, en op uur het einde.

Bij telaar komen werd men met een uur vertraging op het officiële aanvangs-uur nog toegelaten. Er werd niet gewerkt op zon- en feestdagen.

Drie opeenvolgende verlofdagen waren er met nieuwjaar voor het opmaken van de inventaris en met de Gentse Feesten. De zondag was hier ingecalculleerd.

Lonen

- 1880: - -14 jaar   0,30-0,50 F (België: 0,25-2,00 F)
- 14 - 16 jaar   0,60 F (België 0,60-2,65 F)

d) *Ghent Match Company*

Na Wereldoorlog I ontstonden naast de "*Union Allumettière*" en de "*Fabriques Belges des Allumettes*" verschillende outsiders.

Hier volgt de lijst van deze nieuwe onafhankelijke fabrieken, gevolgd door oprichtingsjaar en productiestop:

- Modern Match	Denderleeuw	1920	1931
- Adriaens	Ninove	1921	1931
- La Fontaine	Godarville	1922	1925
- Néo Allumettièrre	Geraardsbergen	1923	1928
- Ghent Match Company	Gent	1923	1928
- La Songienne	Zinnik	1923	1929
- Triump Match	Geraardsbergen	1923	1930
- Merxks	Ninove	1923	1931
- La Coloniale	Ninove	1923	1931
- Lux	Lessen	1923	1952
- Belga Match	Ninove	1924	1929
- Sogalfor (8)	Ninove	1924	1966
- Nervia	Okegem	1925	1928

Te Gent ontstond dus de "*Ghent Match Company*". (9)

Op 09.11.1920 richtten Armand Lemal en Robert François Désiré Lemal (Gent, 14.07.1894 - 21.07.1927) een handelsvennootschap op: "*Lemal frères*" voor de gebruikelijke periode van dertig jaar. Ze had tot doel de productie en handel van hout in alle vormen en alle bewerkingen. (10).

Op 25.01.1923 werd deze vennootschap ontbonden (11) en vervangen door de commanditaire vennootschap "*Lemal frères et Cie*" bestaande uit enerzijds Armand en Robert Lemal, en anderzijds de maatschappij volgens Engels recht "*T.W. Tamplin & Company Limited*". Deze laatste had Londen als sociale zetel en bestond uit de scheepsmakelaars Thomas Ward Tamplin (Bournemouth), Percy Millward (Londen), Edward Biles Barrett (Londen) en Edwin de Cardi (Londen). Ze zette de activiteiten van de vroegere vennootschap verder en begonnen de uitbating van een nieuwe zagerij.

De maatschappij werd opgericht voor een duur van vijftientwintig jaar met als sociale zetel Gent. De Lemals droegen 250.000 F bij, eventueel te verhogen tot 500.000 F. Deze laatste som werd ook door "*T.W. Tamplin & Company Limited*" binnengebracht. (12)

Halverwege dat zelfde jaar werd op 10.08.1923 de naamloze maatschappij "*Ghent Match Company*" opgericht met tweeëntwintig vennoten:

- Thomas Ward Tamplin	reder
" <i>The Morings</i> ", Talbot Avenue, Bournemouth	
- Mme Céline-Angélique-Marie Caveye (13)	zonder beroep
Meulestedestraat, 29, Gent	
- Armand Lemal	industrieel
Meulestedesteeuweg, 541, Gent	
- Robert Lemal	industrieel
Elisabethlaan, 23, Gent	

- Emiel Iserentant Burchtdam, 74, Ninove	ingenieur des arts et manu- factures
- Rowland Alston 20, Eastcheap, Londen	handelaar
- Edwin de Cardi 1, Avenue Ealing Common, Gunnersburry	scheepsmakelaar
- Georges Libbrecht Gent	ere-notaris
- Maatschappij naar Engels recht "T.W. Tamplin & C-Ltd" 14, St. Mary Axe, Londen E.C. 3	

- Mervyn Bowcher Davie Draconia Langley Avenue, Surbiton	lid Lloyds
- Percy Millward 14, Leopold Road, Ealing Common Londen W.	scheepsmakelaar
- Edward Biles Barrett 11, St. Mary Axe, Londen E.C. 3	scheepsmakelaar
- Pierre Vyaene 36, Nieuwland, Gent	scheepsmakelaar
- Percy Heriot Roberts 9, Drapers Gardens, Londen E.C. 2	wisselagent
- Henry Fletcher Buckingham 9, Drapers Gardens, Londen, E.C. 2	wisselagent
- Mevr. Laura Armande Tamplin (wettelijke echtg. Thomas Ward Tamplin) "The Moorings", Talbot Avenue, Bournemouth	zonder beroep
- Jean Fiévé 6, Palinghuizen, Gent	handelsdirecteur
- Robert Van den Haute Kasteellaan, Gent	handelsagent
- Juf. Mary Tamplin "The Yews", West Street, Carlshalton	zonder beroep
- Mevr. Wed. Helen Ward Tamplin (geboren Holroyde) 2 ^b , Stewart Grove Fulham Road, Londen S.W.	zonder beroep
- Robert Brown Carter Clefton Avenue, West Hartlepool	houthandelaar
- Hans Benedict Olsen Clefton Avenue, West Hartlepool	handelaar

De sociale zetel van de maatschappij, die opgericht werd voor een periode van dertig jaar, lag in de Meulestedestraat, 29, Gent.

De maatschappij had tot doel de fabricatie van lucifers en van allerlei producten en machines nodig voor de fabricatie, bewaring, enz.

NOTEN

1. R.A. Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1851-1870, Handel en Nijverheid:
  - Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen:

- Dossier 1.521, nr. 93
- Dossier 1.524, nr. 113
- Stoomtuigen:
  - Dossier 1.556, los blad
  - Dossier 1.557, nr. 6
- 2. R.A. Beveren, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Handel en Nijverheid, Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen, Dossier 2/4.647/53.
- 3. Idem.
- 4. "*Annexe au Moniteur Belge*", 19.04.1907, acte 2.338, p. 383-388. I.p.v. Delahaute schrijft men hier Delahante.
- 5. "*Annexe au Moniteur Belge*", 19.04.1907, acte 2.338, p. 383-393.
- 6. R.A. Beveren; Provinciebestuur Oost-Vlaanderen; Handel en Nijverheid; Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen; Dossier 2/4647/53.
- 7. Volgens het Stadsverslag van 1884 was de straat 210 m lang, had 504 m² bestrating en 143 m² voetpad en telde 378 inwoners.
- 8. Sogalfor = Société Générale Allumettièrre et Forestièrre.
- 9. Met dank voor de gegevens aan Aimé-François Schepers (Brussel) en André Verbeke (Gent) voor de ter hand gestelde documentatie.
- 10. "*Annexe au Moniteur Belge*", 1920, nr. 12.174.
- 11. "*Annexe au Moniteur Belge*", 10.02.1923, p. 1205, nr. 1249.
- 12. "*Annexe au Moniteur Belge*", 10.02.1923, acte nr. 1250, p. 1205-1206.
- 13. Weduwe Aimé Joseph Lemal (Gent, 21.06.1878-03.05.1943), dochter van Desiderius Lemal en Adelaïda De Grootte.

André DESPRETZ

BIJLAGEN

Telling 1846

34 fabrieken

- Antwerpen	7
- Rumst	1
- Lier	1
- Brussel	4
- Waregem	1
- Veurne	1
- Aalst	2
- Lochristi	1
- Dendermonde	3
- Buggenhout	1
- Schellebelle	1
- Wetteren	1
- Couillet	1
- Lessen	1
- Anderlues	1
- Luik	1
- Vottem	1
- Bertrix	1
- Virton	1
- Mussy-la-Ville/Villers-devant Orval	3

Telling 1880

13 fabrieken:

- Geraardsbergen	5
- Overboelare	2
- Oudenaarde	1
- Nederbrakel	1
- Gent	1
- Lessen	1
- Baileux	2

Telling 1896

17 fabrieken

- Anderlecht	1
- Oudenaarde	1
- arr. Thuin (2 gem.)	2
- Cul-des-Sarts	1
- Herentals	1
- Denderleeuw	1
- Geraardsbergen	4
- arr. Aalst (1 gem.)	1
- Ninove	1
- Overboelare	1
- Nederbrakel	1
- Gent	1
- Lessen	1

Toestand 1909

- "Société anonyme Les Usines de Denderleeuw, Denderleeuw
- "B. Mertens et Cie, Lessen
- "L. Byl - Campen", Geraardsbergen
- "V. De Schreye", Geraardsbergen
- "Société anonyme La Grammontoise", Geraardsbergen
- "Caussemille Jeune & Cie et Roche et Cie, Gent
- "C. De Launoit", Geraardsbergen
- "Vandenbosche, Violon et Cie" (voordien: "Société des Usines L. Cobbaert et Cie"), Ninove
- "Société anonyme la Suédoise", Geraardsbergen
- "F. Hoebeke", Nederbrakel
- "L. Cobbaert et Prové", Ninove
- "L. Van Der Straeten et C. De Bonnet", Oudenaarde
- "Mariotte et Cie", Kuregem-Brussel

Telling 1910:

17 fabrieken

- Anderlecht	1
- Gent	1
- L'Escaillière	2
- Overboelare	1
- Havré	1
- Deux-Acres	1
- Erembodegem	1
- Halle	1

- Aalst 1
- Geraardsbergen 3
- Ninove 2
- Nederbrakel 1
- Lessen 1

Luciferbedrijven te Geraardsbergen

- Oppericht tussen 1849 en 1866
  - 1849 Mertens Guillaume, Hunnegemstraat
  - 1854 Coppens, Gaffelstraat
  - 1856 Antheunis, Gasthuisstraat
  - 1856 Marinoni, Nederboelare
  - 1858 Cobbaert, Boelarestaat
  - 1860 Mertens Guillaume, Overboelare
  - 1863 Byl, Gentsestraat
  - 1866 De Launoit, Overboelare
  - 1866 De Schrevel & Stocquart, Oudenaardestraat
- Oppericht begin zeventiger jaren
  - 1870 Byl, Verbrandhofstraat
  - 1871 Hoebeke, Gasthuisstraat
  - 1873 Noterman, Nederboelare
- Interbellum
  - 1923 La Néo Allumettière, Nederboelare
(An. Mon. Belg. 27.04.1923, acte 4520, p. 1197-1200)
  - 1923 Triumph Matches, Overboelare
(An. Mon. Belg. 30.03.1923, acte 2895-2896, p. 2745)
  - 1928 La Nationale Indépendante, Onkerzele
  - 1939 Union Allumettière, Overboelare

Lijst van gefusioneerde fabrieken

- Fusie tot de N.V. Union Allumettière
  - "B. Mertens en Cie", Lessen
  - "Kjöbenhavns Export Tändstickfabrik", Ninove
  - "Vanden Bossche, Violon en Cie", Ninove
  - "Usines de Denderleeuw", Denderleeuw
  - "Hoebeke", Nederbrakel
  - "Repstickor", Deux Acren
  - "La Grammontoise", Geraardsbergen
  - "Belgian Match Company", Overboelare
  - "Van Lul en Cie", Havre-Ville
- Fusie tot S.A. Fabriques Belges d'Allumettes
  - "De Schreye", Geraardsbergen
  - "De Launoit", Geraardsbergen
  - "Byl-Campen", Geraardsbergen
  - "Vital-Mary", Godarville
  - "Caussemille Jeune et Cie et Roche & Cie", Gent
  - "La Suédoise", Geraardsbergen
(1920: akkoord gesloten met de "S.A. Fabriques Belges d'Allumettes"; in 1930 opgekocht door Kreuger)

Nieuwe onafhankelijke fabrieken in de periode 1920-1925

1920-1931 Modern Match, Denderleeuw
 1921-1931 Adriaens, Ninove
 1922-1925 La Fontaine, Godarville
 1923-1928 La Néo Allumettière, Geraardsbergen
 1923-1928 Ghent Match Company
 1923-1929 La Songienne, Soignies
 1923-1930 Triumph Match, Geraardsbergen
 1923-1931 Merxks, Ninove
 1923-1931 La Coloniale, Ninove
 1923-1952 Lux, Lessen
 1924-1929 Belga Match, Ninove
 1924-1966 Sogalfor, Ninove
 1925-1928 Nervia, Okegem

Nieuwe onafhankelijke fabrieken na 1925

1928 La Nationale Indépendante, Onkerzele
 1928 Fantasia Match, Ninove
 1928-1973 Allumettière de Ninove, Merckx en Cie, Ninove

In 1929 samensmelting tussen N.V. "Union Allumettière" en S.A. "Fabriques Belges d'Allumettes": "Union Allumettière", in 1978 omgedoopt tot "Unal N.V."

		België	Antwerpen	Brabant	Luik
1846	bedrijven:	34	9	4	2
	personeel: mannen	144	1	34	5
	vrouwen	205	2	21	3
	totaal	349	3	55	8
	gemeenten: Antwerpen: Antwerpen, Lier, Rumst.				
	Brabant: Brussel.				
	Luik: Luik, Vottem.				
1880	bedrijven	13	0	0	0
	personeel: totaal	970	0	0	0
	gemeenten: nihil				
1896	bedrijven:	17	1	1	0
	personeel: mannen	1159	152	32	0
	vrouwen	1444	111	257	0
	totaal	2603	263	289	0
	gemeenten: Antwerpen: Herentals.				
	Brabant: Anderlecht.				
1910	bedrijven:	18	0	2	0
	personeel: mannen	963	0	43	0
	vrouwen:	1393	0	99	0
	totaal:	2356	0	142	0
	gemeenten: Brabant: Anderlecht, Halle.				

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 44

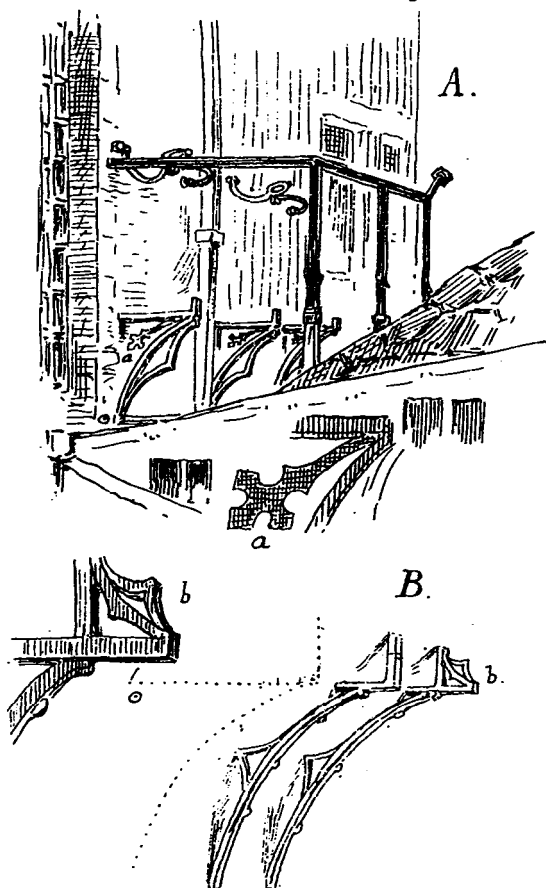
Op 15 december 1897 stelde Armand Heins in de rubriek "Ijzersmeedwerk - Groentenmarkt - XVe eeuw" in het Frans een fiche op over

De Schandpaal

Aan het uiteinde van de zijgevel van het gewezen groot Vleeshuis, heden een afhankelijkheid van de Posterijen, naar de hoek toe van dit gebouw langs de kant van de brug en de Groentenmarkt, bemerkt men achter het dak van een klein gebouw dat dienst doet als herberg, het *Galgenhuisje*, ijzersmeedwerk dat deel uitgemaakt heeft van de "*Schandpaal*".

De ringen of carcans, ten getalle van twee vaste en twee mobiele, die waarschijnlijk gesloten werden met een hangslot, zijn in de muur gemetseld.

Lager ziet men de drie consoles van de bank waarop dezen gezeten waren die veroordeeld werden tot de schandpaal.

Deze consoles zijn van een uitgesproken gotische vormgeving zoals men kan zien aan de uitgesneden klaver *a* die hen versiert.

Het platform was ongeveer op manshoogte, te weten, op het niveau van de goot van het huidig klein dak.

De balustrade is samengesteld uit drie gemouleurde stijlen waarop een trapleuning gemonteerd is. Deze begint aan de muur, omkadert de bank, richt zich op langs de kant van de toegang tot het platform en eindigt in een polygonale knop.

Drie stevige armen ingemetseld tegen de voet van de muur ondersteunen deze stijlen en de vloer van het platform. Twee van deze armen, summier versierd, kunnen nog gezien worden in het klein

zaaltje van de bovenvernoemde herberg.

De schetsen A en B laten toe het ensemble te reconstrueren van dit gerechtsapparaat uit de laatste eeuwen.

Cf. H. Van Duyse, *Gand monumental et pittoresque*, p. 70; - Fr. De Potter, *Gent*, t.II, p. 342.

HET GENTS KERKEPAD (Vervolg)

SINT-JOZEFKERK - Wondelgemstraat

Kort na de ingebruikname van de Sint-Jan-Baptistkerk werd de voorlopige kapel, ondergebracht in de vroegere danszaal van de guinguette "Champs Elysées" aan de Elyzeese Velden, terug opengesteld en toegewijd aan de H. Jozef.

De Staat erkende de Sint-Jozefwijk als proosdij op 8 december 1866. Aloïs Joos, onderpastoor van Sint-Jan-Baptist, werd er de eerste proost van. Vierduizend van de vijftienduizend inwoners van de Sint-Jan-Baptistparochie behoorden van dan af tot Sint-Jozef.

Reeds in augustus 1869 richtte bisschop Bracq een aanvraag tot de minister van Justitie om van de proosdij een zelfstandige parochie te maken. Het politiek klimaat was hem niet gunstig gezind en hij zag dan ook zijn voorstel in 1870 afgewezen.

Na de parlamentsverkiezingen van eind 1870 veranderde de politieke structuur van het land. De bisschop stuurde prompt een nieuwe aanvraag naar de minister van Justitie, dit keer via de Bestendige Deputatie. Deze instantie gaf een gunstig advies. Het antikatholiek stadsbestuur bleef echter dwars liggen, maar na enig gepalaver en onder druk van hogerhand kwam het dan uiteindelijk toch tot een compromis. Wel verbond men een aantal voorwaarden aan de overeenkomst. Zo mocht de nieuwe parochie geen stedelijke subsidies opeisen voor de bouw van een nieuwe kerk, moest de parochie bewijzen dat ze zonder toelage in staat was zelf de kosten te dragen voor het onderhoud en de herstellingen van de kerk en voor onbepaalde tijd afzien van het recht op een vergoeding voor de huisvesting van de plaatselijke clerus.

Bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1872 werd Sint-Jozef erkend als zelfstandige parochie.

De kanonieke erkenning door bisschop Bracq volgde drie weken later:

"Aan allen die deze brieven zullen lezen, Heil in den Heer.

Inziende de altijd aangroeiende bevolking der parochie van den Heiligen

Joannes Baptista te Gent; beoogende de meerdere eer Gods en het geestelijk welzijn onzer diocesanen; gebruik makende van onze bisschoppelijke macht volgens de voorschriften van het Heilig Concilie van Trente, hebben wij goed gevonden gezegde parochie in twee deelen te splijten.

Wij stellen dan vast dat de parochianen van den Heiligen Joannes Baptista, die langs den rechter oever van de zoogezegde Brugsche vaart wonen, zullen uitmaken de nieuwe parochie van den Heiligen Jozef, bruidegom van Maria en voedstervader van Christus, parochie die op ons verzoek ook door de burgerlijke oppermacht is erkend geworden. Wij gebieden dat de inwoners van de zoo opgerichte parochie voortaan als hunnen geestelijke Vader en Herderr zullen aanzien den Eerw. Heer Aloysius Joos en al zijn wettelijke opvolgers. In de nieuwe parochiale kerk zullen de kinderen gedoopt worden, in hunne plichten onderwezen en tot de eerste communie aangenomen worden, daar ook zullen de huwelijken volgens het Heilig Concilie van Trente plaats hebben; daar zullen de lijkdiensten en alle andere kerkelijke plechtigheden gedaan worden. Deze scheiding zal wettelijk beginnen den zondag 7 july van het loopende jaar, na het afkondigen in beide kerken van dit besluit; afkondiging die op gezegden dag gedurende de hoogmis zal plaats hebben.

Gegeven te Gent, onder het handteeken, onzen zegel en de tekening van onzen secretaris, den 29 juny, feestdag der Heilige Apostels Petrus en Paulus, ten jare 1872."

Bij die gelegenheid werd dus Aloïs Joos benoemd tot eerste pastoor van de Sint-Jozefparochie.

De idee voor het bouwen van een nieuwe kerk in neo-gotische stijl rijpte tijdens een vergadering van de kerkraad in maart 1874. De vooruitzichten van de aanleg van een gans nieuwe Rabotwijk in 1878 zal wellicht bijgedragen hebben tot de besluitvorming.

De familie de Hemptinne stond een centraal gelegen stuk grond af.

Voor het ontwerp deed men beroep op architect August Van Assche.

De Bestendige Deputatie keurde het plan voor de nieuwe kerk goed en stemde in met een eerste belangrijke toelage op 23 april 1874. De officiële bouwvergunning bereikte de parochie op 20 maart 1875 waarna men aanstonds met de werken aanving.

Hulpbisschop de Battice legde de eerste steen op 9 mei 1880.

Tijdens de bouw moest men wegens moeilijkheden met de subsidies de werken een tijdje stilleggen. Door giften van een drietal milde schenkers kon uiteindelijk de kerk afgewerkt worden.

De inzegening vond plaats op 4 maart 1883. Tijdens die plechtigheid werd het proces-verbaal van de inzegening in de muur achter het hoogaltaar ingemetseld.

De gasverlichting verving men door een elektrische verlichting in 1924.

De Duitse bezetter nam in december 1943 de uit 1883 stammende Sint-Jozef-

klok in beslag. Ze werd vervangen door een klokje afkomstig uit de kerk van Bassevelde.

Na de oorlog kwam de oude klok terug, doch was ze onherstelbaar beschadigd. De klokkengieterij te Doornik hergoot ze in augustus 1949. De nieuwe klok woog 2300 kg. Op 3 december 1949 werd ze naar de parochie overgebracht. Het klein klokje ging terug naar zijn plaats van herkomst, de kerk van Bassevelde.

Een tweede klok, gegoten te Aarle-Rixel in Nederland, verrijkte de toren vanaf 18 december 1950. Ze weegt 1250 kg.

De kruisingstoren van de kerk werd nooit voltooid.

Het interieur

Het huis Geurts uit Berchem bij Antwerpen bouwde het mecano-pneumatisch aangedreven orgel. Het werd ingehuldigd en ingespeeld op 15 juni 1913. Een restauratie van het instrument vond plaats in 1947.

De kruisweg is het werk van tekenaar Coppejans en schilder Vonck. De taferelen zijn op doek aangebracht en aan de kerkmuur vastgekleefd.

De preekstoel, vier biechtstoelen, het koorgestoelte en het hoogaltaar zijn het werk van Mathias Zens.

Het triomferende kruis dat de bovenruimte van het middenschip beheerst, schonken de parochianen in 1903 ter gelegenheid van het zilveren priesterjubileum van pastoor Arthur Joos.

Het passiekruis is afkomstig uit de grafkapel van de familie de la Potterie op het gewezen kerkhof in de De Smetstraat. Beeldhouwer Wieme restaureerde het, door weersinvloeden sterk beschadigd kruis.

De gebrandschilderde ramen werden gemaakt door het huis Casier en geschonken door F. De Vogelaere.

Het glasraam met de voorstelling van de H. Melanie is een gift van mevrouw Delcourt-Vermeulen.

De parochianen betaalden het glasraam achteraan in de kerk ter gelegenheid van de missie in 1910.

Het glasraam aan de noordzijde dateert van 1926.

De binnenzijde van de kerk is versierd met een hoog-Victoriaanse decoratie die bestaat uit polychrome motieven, uitgewerkt in veelkleurig baksteen en vloer en een beschilderde pui.

BIBLIOGRAFIE

- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België - Architectuur - deel 4 nc - Stad Gent, p. 260.
- Van Hamme Roger: Honderd jaar gemeenschapsleven op de St.-Jozefsparochie te Gent, 1972.
- Uit ons gedenkboek. 100 jaar St.-Jan-Baptist. De bewogen geschiedenis van een kerk.

O.L.-VROUW KONINGIN VAN DE VREDEKERK - Oudstrijderslaan

In 1952 werd begonnen met de bouw van de Malemwijk. Ter nagedachtenis van de Gentenaren die hun leven offerden voor het vaderland kreeg ze de naam "Wijk Heldenhulde". Vijfhonderd nieuwe woongelegenheden boden onderdak aan evenveel gezinnen.

Centraal gelegen in de wijk kocht men op 8 januari 1952 een stuk grond aan om er een kerk en een school te bouwen.

Remi Van Baeveghem, onderpastoor van Sint-Jan-Baptist, kreeg opdracht op Malem te gaan wonen. Hij werd de eerste zieleherder van de wijk.

Op 8 november 1952 erkende de staat Malem als annexe van Sint-Jan-Baptist. De eerste mis werd opgedragen op 14 mei 1953, ter gelegenheid van O.L.H. Hemelvaart, in de voorlopige kapel ingericht in de pasgebouwde school.

Op 31 oktober 1954 besloot men een nieuwe kerk te bouwen. Voor het plan deed men beroep op architect G. Van Offeren. Deze ontwierp een kerk in aangepaste neo-romaanse stijl.

De werken startten op 1 maart 1955. Mgr. Calewaert consacreerde de afgewerkte kerk op 31 mei 1957.

De toren verrijkte men met een nieuwe klok op 2 juni 1957.

Bij Koninklijk Besluit van 12 december 1975 verhief men de O.L.Vrouw Koningin van de Vredekerk tot zelfstandige parochiekerk.

De kerk bezit een fraaie kruisweg in houtskooltekening onder glas uit 1958, van de hand van Bradi Barth.

G. Vandenmeersche sculpteerde het imposante kruisbeeld.

BIBLIOGRAFIE

- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België - Architectuur - deel 4 nc - Stad Gent, p. 183.
- Uit ons gedenkboek. 100 jaar St.-Jan-Baptist. De bewogen geschiedenis van een kerk (s.l., s.d.).

David MAES
(t vervolgt)

DE "KLEINE" BRABANTSE OMWENTELING IN DE GAZETTE VAN GEND (1787)

VOORGESCHIEDENIS:

1780: Dood van onze landvoogd Karel van Lorreinen en van onze keizerin Maria-Theresia.

1781: De nieuwe keizer, Jozef II, bezoekt incognito onze Zuidelijke Nederlanden met de bedoeling achter de schermen te kunnen kijken en vernieuwende maatregelen te nemen. Eén van zijn eerste impopulaire acties is het toestaan van godsdienstvrijheid aan protestanten.

1783: Bij keizerlijk decreet heft hij alle kloosters der contemplatieve (beschouwende) orde op wegens hun maatschappelijke "nutteloosheid". Het gaat om dié kloosterorden die zich niet, of bijna niet, wijden aan onderwijs, predikatie of ziekenhulp.

1786: Jozef II dringt een bestuurshervorming op. De priesteropleiding wordt een staatszaak. Het nieuwe generaal-seminarie van de Staat te Leuven opent op 1 december en lokt een studentenrevolte uit.

1787: De vroegere gewestelijke besturen worden vervangen door intendanties van 9 kreitsen. Het rechtsapparaat wordt grondig hervormd. Opheffing van de landheerlijke en kerkelijke rechtbanken.

17 maart 1787: Jozef II publiceert een edict "raekende de Ambachten, Gildens ende andere Borgerlyke Corporatien, als ook de gene van de Last-dragers, Wegers, Meters en andere Arbeyders, aengesteld tot den dienst van de Schipvaerd, van den Koophandel, ofte van het Publicq".

Het edict heeft tot doel "te doen ophouden de rechtsprocessen, de bekostigingen en andere lasten van de ambachten [...] omdat deze Corporatien alsnoch dagelyks onnodige kosten ondernemen en procedures starten zonder redelijk voorwerp", met andere woorden, hij doet de rechtsmacht teniet van de adellijke ambachtsoversten in de maatschappelijke orde. Hij vernietigt een archaisch (behorend tot een zeer oud tijdperk) en log rechtssysteem, voert een grotere gelijkheid in, beperkt de procedurekosten, schaft de martelpraktijken af, heft de voorrechten op van de edellieden die het recht voltrokken, schakelt de kerkelijke rechtspraak uit, enz. Geen wonder dat er verzet rijst. Hoewel de maatregelen van de keizer voor dié tijd lumineus en rationeel zijn, tasten zij de macht en het gezag óver het volk aan. Evenzeer zijn de oude machthebbers nu

aan handen gebonden door het nieuwe centrale autoritaire gezag van de keizer. Daarom weigeren de leden van de Staten van Brabant in april 1787 over de belasting te stemmen. Zij werpen zich op als beschermers van de religieuze en burgerlijke vrijheid van het land tegen de onderdrukking, ontredde en verslagenheid van de Zuid-Nederlandse machthebbers. Het woord machthebbers vervangen zij zonder schroom door het woord volk in wiens naam zij zogezegd optreden. Het domgehouden, voorgelogen en meestal ongeletterde volk opruien en manipuleren is helemaal niet moeilijk voor hen. Het resultaat blijft dan ook niet uit. Er komt een algemene volksbeweging op gang tegen al de moderne maatregelen. En wie leidt het volk? De machthebbers natuurlijk! Adel en geestelijkheid.

30 mei 1787: Capitulatie der landvoogden voor de eisen van het "volk". Zij beloven dat de keizer geen voorrechten meer zal schenden.

Wat nu volgt is de euforie na de overwinning die gepubliceerd werd in de Gazette van Gend:

Gend, den 11. Juny 1787.

Gisteren [10/6/1787] om elf uren voormiddag quam alhier uyt Brussel eene Estafette aen met tydinge, dat de Heeren Gedeputeerde der Staeten van Vlaenderen (die derwaerds waeren vertrokken, om aen onze doorluchtigste Gouverneurs-Generaels [de landvoogden Marie-Christine en Albertus Casimirus] naedere Verdoogen [uiteenzettingen] te doen op de Verklaeringe van Hunne Koninglyke Hoogheden van den 4. [juni 1787] wegens de Vryheden en Voorrechten der Provincie van Vlaenderen,) eene aldergunstigste Dispositie [het ter beschikking zijn] hadden bekomen, welke tydinge seffens aen de In[ge]zetene [inwoners van Gent] wierd aengekondigt door het luyden van de Stads-Triumph-Klokken en het spelen van den Beyaerd. In den naer-middag wierden de gemelde Heeren Gedeputeerde tot zeer verre buyten de Stad te gemoet getrokken door menigvuldige duyzende Menschen van alderleyen staet, en zy wierden ingehaelt door onze vier Souvereyne Hoofd-[schutters en scherm]Gildens met alle hunne Eere-Teekenen, als ook door de [adellijke] Dekens der verscheyde Neiringen, door de Commissarissen van ons Magistraet en van de andere Wetten, door den voornaemsten Edeldom en door andere aanzienlyke Persoonen, alle in Koetsen gezeten. Ontrent eene halve myle buyten deze Stad wierden de peirden uytgespannen van de twee Rytuygen, waer in gezeten waeren de Heren Gedeputeerde [afgevaardigden van de Staten van Vlaenderen], die onder een algemeyn vreugde-geroep wierden voordgetrokken door meer als vierhonderd Menschen; aen de Keyzer-Poorte wierden zy begroet door het Geschut van een Schip der vrye Neiringe van de Schippers,

het welk aldaer ten anker lag, en om acht uren quam den geheelen Train [stoet], bestaende in veel meer als honderd Koetsen, in de Stad, onder de algemeyne toejuyccningen des Volks, en reed aldus langs de voornaemste Straeten nae het Stadhuys, alwaer, naerdad de meergemelde Heeren verslag hadden gedaen van hunne zeer minzaeme onthaelinghe by onze doorluchtigste Gouverneurs-Generaels, gelezen wierd de naedere Verklaeringe van Hunne Koninglyke Hoogheden op het Vertoog der Heeren Staeten van Vlaenderen [...] :

[...] dat alle de Dispositien, directelyk ofte indirectelyk tegenstrydig aen de Constitutie der Provincie van Vlaenderen, ofte aen de Rechten, Vryheden, Voorrechten, Chartres, Costumen [gewoontes] ofte Gebruyken en andere welkdaenige Rechten, 't zy algemeyne ofte besondere, en alle de inbreuken, daer op gedaen, zonder eenige bepaelinghe ofte uytneiminghe, zullen herstelt ende gebracht worden in hunne kracht ende primitieve staet [...]

Zoo haest deze Verklaeringe van Hunne Koninglyke Hoogheden gelezen was, wierd'er een begin gemaekt met de algemeyne Vreugde-Bedryven, die aengekondigt wierden door het luyden van onze Triumph- en andere Klokken, door het spelen van de verscheyde Beyaerden en door het losbranden van menigvuldig grof Geschut en van hetgene onzer Wallen [het geschut op de wallen]; den Stads-Toren, gezeyd het Belfort, was zeer konstiglyk verlicht, zoo wel als alle de Huyzen der Inwoonders; de Straeten waeren opgepropt met eene menigte van Menschen, die niet genoegzaam konden uytdrukken de vreugd, die zy over deze gebeurtenissen gevoelden, en naerdad de algemeyne Verlichtinge tot diep in den nacht had geduert onder het herhaeld geluyd van onze Triumph-Klokken en het spelen van onzen Beyaerd, wierd het Feest geëyndigt door een Bal gratis, het welk de vier Souvereyne Hoofd-Gildens deze Stad hebben gegeven op den grooten Theater [waar nu het nieuwe operagebouw staat].

Gend, den 14. Juny 1787.

Het Magistraet dezer Stad heeft eergisteren [12/6/1787] aen het Publicq laeten afkondigen de Verklaeringe, door Hunne Koninglyke Hoogheden de Gouverneurs-Generaels der [Zuidelijke] Nederlanden den 8. [juni 1787] gegeven op het Vertoog der Heeren Staeten van Vlaenderen wegens de Vryheden en Voorrechten der zelve Provincie, waer van wy den inhoud in onze voorgaende [gazette] hebben mede-gedeylt, en het heeft by de zelve afkondinge de Inwoonders aangewakkert, om ter dezer gelegendheyd ander-mael hunne groote voldoeninge te kennen te geven door het verlichten van hunne Huyzen en door andere Vreugde-Bedryven. Verscheyde Heeren van onzen Edeldom [adel] deze heuchhelyke gebeurtenisse noch meer willende vereeuwigen, hebben ten zelven dage aen het Publicq een Feest gegeven en op de groote Plaetse, gezeyd Vrydags-Merkt, dezer Stad laeten braeden twee alderzwaerste vette Ossen en zes Schaepen, die onder het geluyd van onze Triump-Klokken, het

spelen van den Beyaerd en het losbranden van Geschut aen het Volk ten besten zyn gegeven, benevens zes duyzend Brooden; ook hebben de gemelde Heeren rond de zelve Merkt laeten plaetsen en voor het Volk laeten afloopen twee stukken [vaten] rooden Bourgogne en twee stukken witten Wyn, en honderd tonnen Bier, en naerdat al het Vleesch weg-gehaeld en den Wyn en het Bier uytgedronken was, zyn alle de ydele [lege] Vaten, Stellingen en voorder Getuyg aen het Volk tot roof gegeven. Men kan niet naerlaeten te melden, dat de Corpora [neringen] van de vrye en zoo-genaemde onvrye Schippers, de Vleeschouwers en meer andere Neiringen al hunnen iver [ijver] hebben

aengewend, om dit Feest noch meer op te luysteren, gelyk ook hebben gedaen de In[ge]zetene van alderleyden staet, en dat, niettegenstaende den toeloop van Menschen ter dezer gelegendheyd ongemeyn groot is geweest, alles in de beste order en zonder ongelukken is afgeloopen. Des avonds heeft'er, gelyk voorleden zondag, eene algemeyne Verlichtinge der Huyzen plaetse gehad onder het herhaeld geluyd der Stads-Triumph-Klokken, het spelen van den Beyaerd, het lossen van het Geschut, het afschieten van menigvuldige Vuurpylen en meer andere Vreugde-Teekenen der Inwoonders, die wederom om te meest hebben uytgemunt in het betoonen van hunne groote blydschap over deze gebeurtenisse.

Lang zal de blijdschap niet duren. Jozef II zal zich niet aan het woord van onze landvoogden houden. Erger nog. Op een bepaald ogenblik zal hij de Brabantse Grondwet afschaffen en op die manier de door hem ontstane reactionaire nationalistische tegenbeweging heftig doen opflakkeren met een tijdelijke zege van haar als resultaat. In een volgende artikelenreeks zal de "grote" Brabantse Omwenteling aan bod komen.

(ed.) Ronald DE BUCK
(t vervolgt)

JAN FRANS WILLEMS

Op 26 juni a.s. zal het precies 150 jaar geleden zijn dat op het Campo Santo het mausoleum van Jan Frans Willems ingehuldigd werd. Pierre Kluyskens vertelt ons hoe het daar aan toeging.

Symbolisch voor de geest en de betekenis van het Campo Santo was de teraardebestelling van Jan-Frans Willems, de vader van de Vlaamse Beweging, als eerste van de grote voormannen, in de geheiligde aarde van de heuveltop.

De plotse en onverwachte dood van Willems, op 24 juni 1846, in de ouderdom van 53 jaren, was voor de Vlaamse Beweging in ons land een onherstelbaar verlies geweest. Met geestdrift, met kennis, met diepmenselijkheid, zonder enig fanatisme of haat, zonder ooit aan afbraak te doen, maar steeds aan opbouwende politiek, had Willems onze taal haar adelbrieven die men haar in de loop der eeuwen had ontnomen, teruggeschonken. Zijn optreden, zijn actie, zijn woorden en daden, zijn vermaardheid in binnen- en buitenland, als schrijver, redenaar, taalkundige en historicus, waren zovele troeven geweest die

Willems niet tot eigen voordeel of roem, maar tot hulp en nut van zijn volk had kunnen en willen uitspelen.

Onmiddellijk na zijn afsterven, werd door enkele van zijn vrienden, het plan ontworpen de nagedachtenis van de grote leider met een monument te vereeuwigen: "De ondergeteekenden, vrienden van den onvergetelijken Willems en bewonderaers van 's mans uitstekende verdiensten ten opzichte van tael-, letter-, geschied- en toonkunde willende zijne nagedachtenis zoo veel mogelijk vereeren en levendig houden, hebben voorgenomen:

Het borstbeeld van Willems door den kundigen beeldhouwer Pieter De Vigne, te Gent, in marmer te doen vervaardigen.

Op de begraefplaats buiten de Dampoort te Gent, een marmeren gedenkstuk te doen oprigten".

De oproep werd gedaan op 9 juli 1846 en was ondertekend Cornelissen, Serrure, Snellaert, De Decker, de Saint Genois.

De inschrijvingslijst, geopend op 7 juli 1846 werd op 30 december 1847 gesloten en bracht 5.470 goudfr. op, hetgeen voor de inrichters een prachtig succes betekende.

Reeds op 24 juli had de Belgische regering het voorbeeld gegeven door een toelage te verlenen van 1.500 fr. op voorwaarde dat een exemplaar in marmer van het borstbeeld van Jan-Frans Willems zou geleverd worden voor het lokaal van de Koninklijke Academie te Brussel. Koning Leopold I tekende in voor 300 fr., de graaf van Vlaanderen voor 200 fr., de Koninklijke Academie voor 100 fr., het Nederlands Instituut te Amsterdam voor 50 fr.

Meer dan 400 personen of instellingen in België, Nederland, Frankrijk en Duitsland brachten hun steentje bij en op deze lange lijst ontbreekt omzeggens geen enkele naam van onze letterkundigen uit Noord en Zuid: Alberdinck-Thijm, Blommaert, Buschmann, Hendrik Conscience, Norbert Cornelissen, De Laet, Delepiere, Baron de Saint-Genois, Baron de Stassart, Gachard, Kervyn de Volkaersbeke, Ledeganck, Quetelet, Serrure, Van Beers, Van Nouhuys, Van Rijswijck, Warnkoenig, Zetternam. Voorts een aantal professoren, geneesheren, advocaten, schilders en beeldhouwers van alle gezindheid, van alle politieke overtuiging.

Om hun ontwerp te verwezenlijken, moesten de inrichters echter eerst de toelating bekomen het lichaam te ontgraven: "Het nieuw kerkhof van de onlangs opgerichte parochie St. Amandsberg by Gent, byzonderlyk door zyne heuvelachtige ligging geschikt zynde om een grootsch monument te plaetsen, werd er besloten later het lichaam van den overledene te ontgraven en hetzelfde van het kerkhof buiten de Dampoort derwaerts te vervoeren".

Zulks geschiedde pas op 20 juni 1848 te zes uur 's morgens, in bijzijn van drie leden van het inrichtend comité.

Het monument zelf was toen reeds voltrokken naar het plan van de Gentse schilder Theodoor Canneel en uitgevoerd door architect L. Serrure van Ant-

werpen. "Het bestaet, lezen wij in een tijdsdocument, uit vier bijeengevoegde kolommen op een breed voetstuk rustende en bekroond door kapiteelen, waerboven een kruis geplaatst is, alles van arduinsteen. De kapiteelen zyn in den smaek gekapt uit den tyd van Karel de Groote. Het geheel monument, zonder het kruis, is 17 voet hoog. De vier zyden van het voetstuk zyn voorzien van marmereen paneelen. Op de voorste, naer den westkant gekeerd, leest men: J.F. Willems, geboren te Bouchout, den 11 maert 1793, overleden te Gent, den 24 Juny 1846. Aan de tegenoverstaende zyde: Dit graf bewaert zyn' asch, het vaderland zyn' naem".

Het stadsbestuur van Gent, in de Commissie vertegenwoordigd, had aangedrongen opdat de inhuldiging van het praalgraf zou geschieden gedurende de "Gentse Feesten".

Op 26 juni 1848 om halftien vertrok een indrukwekkende stoet van het stadhuis. Men noteerde delegaties van de vier Gentse Hoofdgilden, van een dertigtal Gentse verenigingen en maatschappijen, afgevaardigden van de meeste Vlaamse steden, een peloton van de Brandweer alsmede een detachement, 300 man sterk, van het 12e Voetvolkregiment. Het inrichtend comité, de burgemeester en schepenen van Gent, de dd. gouverneur van Oost-Vlaanderen en andere personaliteiten stapte mede in de stoet die de voornaamste straten van Gent doorkruiste die met zijn dertig vaandels, zijn drieduizende deelnemers, een geweldige indruk verwekte op de bevolking.

Verschillende redevoeringen werden voor het monument uitgesproken. Eerst kwam Professor Serrure, ondervoorzitter van de Fonteinisten aan het woord; daarna volgde een korte rede van Ed. Terbruggen, in naam van de rederijkerskamer de Olijftak van Antwerpen.

300 zangers van verschillende Gentse zangmaatschappijen voerden dan onder leiding van Mengal, een koorzang uit "Grafrans aen Willems" op tekst van Prudens Van Duyse en muziek van Gevaert.

Na dit muzikaal intermezzo luisterden de duizende aanwezigen naar de ontroerende grafrede van Michiels Vander Voort, in naam van het Nederduits genootschap van Taal- en Letterkunde, van Hendrik Conscience in naam van de "Maetschappij ter bevordering van Nederlandsche Letterkunde", van dokter Snellaert, als bestuurslid van de Gentse maetschappij "de Tael is gansch het Volk", en als laatste redenaar huldigde Norbert Cornelissen, namens het inrichtend comité, het gedenkstuk in.

In de grafkelder werd door de leden van dit comité een loden kistje dat het proces-verbaal van de plechtigheid, op perkament, inhield, geplaatst. Voor de Petite Histoire is het misschien niet zonder belang te weten dat in dit proces-verbaal Jan-Frans Willems niet genoemd wordt de "vader" van de Vlaamse Beweging. De tekst luidt immers: "... om zyne uitgebreide kundigheden en maetschappelijke betrekkingen te regt genoemd het hoofd der Vlaemsche beweging".

Samen met het proces-verbaal, werden ook enkele muntstukken en een exemplaar van de gedenkpenning ter nagedachtenis van Willems geslagen, in de grafkelder gestopt.

Deze grootse plechtigheid werd rond dertien uur besloten met een brooduitdeling aan de armen van de parochie.

's Avonds moest er nog onvermijdelijk een staartje bijkomen, want indien in Frankrijk alles met een chanson eindigt, zo eindigt in Vlaanderen elke plechtigheid of viering met een banket. De stedelijke overheden, de letterkundigen uit gans het land zaten daan de dis samen met de Fonteinisten die hiermede hun 400-jarig bestaan herdachten. Daar Jan Frans Willems op het ogenblik van zijn overlijden voorzitter was van de Fonteine, lag het voor de hand dat men zijn naam en deze van de oude rederijkerskamer in een zelfde hulde zou betrekken.

Pierre KLUYSKENS

DE KUNSTENAARSFAMILIE DE VIGNE

Aanvulling bij de artikels van de heer Paul Huys van 15 juli 1976 (5de jaargang n° 4) en van 15 januari 1979 (8ste jaargang n° 1).

De heer **Jean-Pierre Herman** (Ukkel) schreef ons "Ik heb de eer U hierbijgaand een exemplaar van de "Nouvel Arbre d'Antoine", stamboom van Antonius De Vigne, stichter van een befaamde Gentse kunstenaarsfamilie van de 18de eeuw, te laten geworden, alsook een samenvatting voor een publicatie in de Ghendtsche Tydinghen.

Indien één van uw leden over bijkomende gegevens, in het bijzonder over Ignatius De Vigne (Gent 1767-1840), beschikt zou ik het zeer op prijs stellen deze inlichtingen te bekomen."

"Le Nouvel Arbre d'Antoine" van een formaat 21 x 29 cm. telt 60 bladzijden en talrijke foto's. Werd gedeponereerd in het Documentatiecentrum.

De voorvader Antoine des vignes, zijn ouders en zijn nakomelingschap

De voorvader Antonius is geboren op 8 april 1722 te Alquines (Pas-de-Calais) in Frankrijk.

Hij is de tweede van een familie met vier kinderen.

Zijn vader Antoine des vignes, landbouwer, sterft te Alquines op 22 augustus 1728 op 31-jarige leeftijd.

Zijn moeder Jeanne Bancquart sterft op 25 oktober 1763 te Alquines ongeveer 80 jaar oud.

Antonius junior is op 6 jaar wees geworden. Bij het overlijden van zijn moeder woont hij sedert lange jaren te Gent en is "Mode handelaar".

Hij trouwt op 8 juni 1752 met Maria Joanna Verheggen in de St. Baafskerk te Gent en sterft te Gent op 1 november 1795.

Maria Joanna Verheggen (Gent 3 april 1725 - 2 april 1796) is de laatste van drie kinderen van het koppel Joannes Verhegge (Drongen 1687 - Gent 1754) en van Adriana Van Bockstaele (Moortzele 1686 - Gent 1726).

In het gezin van Antonius De Vigne en Maria Joanna Verheggen worden twaalf kinderen geboren namelijk zes jongens en zes meisjes, allen gedoopt in St. Baafs.

Vier van deze kinderen hebben een nakomelingschap:

1. Maria Theresa (Gent 1758 - 1822) trouwt in Gent St. Baafs in 1783 met Petrus Franciscus Bernardus Van Ghelder, onderwijzer, (Gent 1751 - 1803).
2. Joannes Adrianus, musicus, (Gent 1760 - 1820) trouwt in Gent St. Michiels-Zuid in 1786 met Theresa Ludovica De Clercq (Gent 1762 - 1847).
3. Franciscus Albertus, opperboswachter, (Gent 1766 - Ginneken en Bavel (Nl.) 1812) trouwt in Gent in het jaar 11 (1803) met Isabella Antonia Eugenia Duthilt (Menen 1763 - Gent 1844).
4. Ignatius, decorschilder, (Gent 1767 - 1840) trouwt in Brugge in het jaar 12 (1804) met Maria Albertina van Troostenberghe (Brugge 1779 - Gent 1859).

Lijn 1

Het koppel Maria Theresa x Petrus Van Ghelder heeft 10 kinderen, 6 jongens en 4 meisjes. Deze lijn wordt niet uitgediept.

Lijn 2

Het koppel Joannes Adrianus x Theresa De Clercq heeft 10 kinderen, 6 jongens en 4 meisjes:

1. Antonius Franciscus, muzikleraar, zout- en zeepmaker, (Gent St. Jacobs 1787 - 1836) trouwt
  - a) te Kortrijk in 1813 met Agatha Amelia De Brauwere (Kortrijk 1791 - Gent 1816).
  - b) te Gent in 1823 met Rosa Angelina De Wever (Gent 1790 - 1853).
2. Maria Joanna (Gent St. Jacobs 1788 - 1851) trouwt te Gent in 1814 met Joannes Baptiste Josephus Rousseau, zoon van Joannes Baptiste en van Maria Carolina Mabile, weduwnaar van Anna Maria Lapère, diensthoofd bij het Provinciaal bestuur, (Gent 1782 - 1850).
3. Theresa Livina Josepha (Gent St. Niklaas 1791 - 1792).
4. Franciscus Joannes, muzikleraar en violoncellist, (Gent St. Niklaas 1793 - 1865) trouwt te Gent in 1821 met Sophia Van Santen (Gent 1795 - 1864).

5. Theresa Joanna (Gent St. Niklaas 1795 - 1854) trouwt te Gent in 1828 met Antoine François Lebrun, boekhandelaar, (Valenciennes (F.) 1802 - Blankenberge 1892).
6. Ignatius Joannes, commissionnair in granen, later kantoorschrijver, (Gent 1797 - Cambrai (F.) 1828) trouwt te Gent in 1822 met Isabella Theresa Van Loo, winkelierster, (Gent 1800 - 1871).
Uit dit huwelijk is een dochter geboren: Sophia Desideria Devigne (Harelbeke 1827 - Ledeberg 1892) die huwt te Gent in 1858 met Martinus Lodewijk De Sutter en grootmoeder is van de kunstschilder Albert Servaes.
7. Louisa Catharina Josepha (Gent jaar 7 (1799) - 1803).
8. Joannes Franciscus, muziekleraar, fluitist, (Gent jaar 9 (1801) - Brussel 1866) trouwt te Brussel in 1828 met Adelaïde Godefroy, modiste, (Celle (D.) 1804 - Brussel 1888).
Uit dit huwelijk is een zoon geboren: Achilles Desiderius Joannes De Vigne, musicus, pianist en componist, (Gent 1829 - Elsene 1883).
9. Joannes Desiderius, muziekleraar en violist, (Gent jaar 12 (1803) - 1858).
Blijft ongehuwd.
10. Petrus, muziekleraar, violonist en violoncellist, (Gent 1808 - 1873) trouwt te Gent in
  - a) 1834 met Clotilde Sophie Michelin (Nantes (F.) 1817 - Brussel 1887).
  - b) 1843 met Sophia Constance Delandsheere, schooldirectrice, (Gent 1824 - 1901).

Lijn 3

Het koppel Franciscus Albertus x Isabella Duthilt heeft 3 zonen:

1. Joannes Baptiste, schilder, (Gent 1801 - 1877) trouwt te Gent in 1838 met Henriette Beirens (Oostakker jaar 13 (1805) - Gent 1887).
2. Apoleon (Gent jaar 11 (1803) - 1816).
3. Augustinus Franciscus, schilder, (Eeklo jaar 12 (1804) - Gent 1881) trouwt te Gent in
  - a) 1830 met Theresa Joanna De Somere (Gent 1808 - 1847).
  - b) 1847 met Barbara Theresa Lepère (Kortrijk 1811 - Gent 1885).

Lijn 4

Het koppel Ignatius x Maria Albertina Van Troostenberghe heeft 7 kinderen, waarvan de 4 jongens een kunstloopbaan gekozen hebben:

1. Felix, historie- genre en portretschilder, leraar aan de Academie voor Schone Kunsten en aan het Koninklijk Atheneum te Gent, (Gent 1806 - 1862) trouwt te Gent in 1835 met Virginia Josephina Maria Avé (Gent 1814 - 1904).
Uit hun huwelijk zijn 6 kinderen geboren:
  - a) Elodia (Gent 1836 - Parijs 1909) trouwt te Gent in 1858 met Adolphe Aimé Louis Breton, landschapschilder en dichter, (Courrières (F.) 1827 - Parijs 1905).

- b) Eleonora (Gent 1837 - 1843).
  - c) Felix (Gent 1841 - 1845).
  - d) Edmond, architect, (Gent 1844 - St. Joost-ten-Noode 1918) trouwt te St. Joost in 1902 met Theresa Lots (St. Gillis 1847 - St. Joost 1908).
  - e) Julius Octaaf, letterkundige, advocaat, deken, stafhouder, liberaal volksvertegenwoordiger en schepen van Financiën van de stad Gent, bestuurslid van het "Willems-fonds", voorzitter van de "Vlaamsche Liberale Vereeniging", secretaris van "Het Vlaamsche Volk", voorzitter van de "Vlaamsche Confederatie" aan de Balie te Gent en medeoprichter van de "Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent" (Gent 1844 - 1908) trouwt te Gent met zijn nicht Emma De Vigne (Gent 1850 - 1898), dochter van Pieter De Vigne - Quyo.
  - f) Georges (Gent 1850 - Rijssel (F.) 1894), ingenieur, directeur van de Gasmaatschappij van Rijssel, trouwt te Gent in 1875 met Clotilde Theresa Maria Derboven (Dendermonde 1849 - Rijssel 1888).
2. Eduard, landschapschilder, (Gent 1808 - 1866) trouwt te Gent in 1834 met Sophia Carolina Ferdinanda Quannone (Gent 1797 - Rome 1838).
  3. Pieter, beeldhouwer, leraar-directeur aan de Academie voor Schone Kunsten van Gent, (Gent 1812 - 1877) trouwt te Gent in 1842 met Malvina Francesca Carolina Quyo (Gent 1819 - 1896).
Uit hun huwelijk zijn 4 kinderen geboren:
    - a) Paul, beeldhouwer, (Gent 1843 - Schaarbeek 1901) trouwt te Brussel in 1890 met Alina Pauline Mathilde Denayere (Gent 1850 - St. Joost-ten-Noode 1923).
    - b) Louisa (Gent 1844 - Leuven 1911) trouwt te Gent in 1867 met Gerard Vander Linden, beeldhouwer, directeur van de Academie voor Schone Kunsten te Leuven, (Antwerpen 1830 - Leuven 1911).
    - c) Malvina, bloemen- en fruitschilder, (Gent 1846 - Oosterzele 1876).
    - d) Emma, bloemen- en portretschilder, (Gent 1850 - 1898) trouwt te Gent in 1892 met haar neef Julius Octaaf De Vigne, (Gent 1850 - 1898), zoon van Felix De Vigne.
  4. Alexander, muziekleraar, pianist, violonist en gitarist, (Gent 1814 - 1869) trouwt te Gent in 1847 met Josephine Quyo, de zuster van Malvina Quyo, (Gent 1816 - 1898).
Van hun drie kinderen treedt alleen de tweede Helena (Gent 1849 - 1917) in het huwelijk: met Hector Lodewijk Franciscus Leboucq, geneesheer en rector aan de Universiteit van Gent, (Ieper 1848 - Gent 1934).

Personen die meer over de familie De Vigne wensen te vernemen kunnen de volledige stamboom "Le Nouvel Arbre d'Antoine" raadplegen, in 1997 opge maakt door een rechtstreekse afstammeling van Antonius De Vigne, namelijk J.-P. Herman, Kamerdellelaan 29, 1180 BRUSSEL.

EEN POLITIERAPPORT UIT DE HOLLANDSE TIJD (1826)

"Directeur van politie" Hanssens schreef op 2 november 1826 "Gewoon verslag nr. 4905" en adresseerde het aan de "Edele achtbare heeren Burgemeester en Schepenen der stad Gend".

En zo vernemen we wat er in die dagen zo al in de stad Gent aan petite histoire voorgevallen is doordat het stuk in het stadsarchief terechtgekomen is (Reeks R, nr. 691). Het luidde als volgt:

- Den Engelsman Gaunt (Joseph) heeft zich willen omhalsbrengen door middel van keel afsnijding: zulks is hem niet gelukt, maar is gevaarlijk gewondt en is thans in het hospitaal der Bijloke. Dien vreemdeling is in groote behoefteigheid, volgens verklaars van den politiecommissaris der 3e Sectie (1).
- Karolus Brossé, eergister voor recht stoorring in stads bewaarhuis geleid, is heden, bij voorraad (2) vrijgesteld op het aanzoek der bureu uit de Geldmunt alwaar Brossé zijn waanorder gepleegd had.
- 70 à 80 wevers der fabryk Bossaert gebroeders hebben hun congé genomen om reden dat men hun wilde aftrok van loon doen ondergaan om te contribuëren in de verligting der fabryk (3).
- Zekeren Emmanuel hulstaert, tapper, op de muide, is eergister om 8 uren savonts bij misgreep door drie treffelijk gekleede onbekende persoonen op de slijpstraat (4) aangerand en hevig mishandelt, als hij gerabraakt ter aarde lag zijn zij verdwenen en hij heeft hen hooren zeggen: Godverd... ten is t' Jaek niet.
- Marie Vlaeminck, Pompier bijleefster (5) gister, voor belediging omtrent den schildwagt aan den stedelijken Tresorier huis, aangehouden en in Stads dépot geleid, is heden bij voorraad geslaakt.
- Frans haek, eergister in stads bewaarhuis geleid voor ruststoorring in de Cozijnstraat, is bij voorraad vrijgesteld.
- JBe Vermeere, daglooner, werkend aan het etablissement der Gaz verligting, huidevettershoek, is in een gemetzelde kuip gevallen, en hevig gewondt; hij bevindt zich thans in het hospitaal.
- Giboïn Duchailard, vreemdeling, onvoorzien van buitenlandsch pasport, is gister van alhier over de fransche Grenzen, langs halluin, geleid.

NOTEN

1. Gaunt overleefde blijkbaar zijn wanhoopsdaad. Er is immers geen spoor van hem te vinden in de overlijdensregisters van de burgerlijke stand van 1826.
2. Bij voorraad op provisie = bij wijze van tijdelijke maatregel.
3. De fabriek van Bossaert was een katoenspinnerij gevestigd in het vroegere klooster van de Kartuziers (nu Sint-Jan de Deo). De Gazette van Gend schrijft niets over die staking... maar mocht zeer waarschijnlijk niet. Het arbeidsongeval van Vermeere (zie verder in het rapport) werd wel meegedeeld (op 2 nov.).

4. De huidige sleepstraat.
5. Bijleefster = vrouw die een bijleve heeft, d.i. levensonderhoud volgens Stallaert (Glossarium van verouderde rechtstermen); vruchtgebruik volgens het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Vermoedelijk wordt hiermee een soort pensioen bedoeld.

E. OSSIEUR

GENTSE MEMORIEDAGEN: 1-2 APRIL

1 april 1837:

Gent krijgt twee nieuwe openbare brievenbussen, een aan 't Sluizeken en een op de Brabantdam. Met in totaal vier brievenbussen, tweemaal daags, om 10u. en 21u. gelicht, zullen de Gentenaars nog vele jaren genoeg moeten nemen.

1 april 1844:

In Vlaemsch België lezen wij het volgende: *Maendag laets[leden] hoorde men van zes ure des morgens, op de scheepswerf van den heer de Landtsheer, het kanon losbranden; na tot acht ure, by verscheidene poozen geschoten te hebben, zag men een schoon lochtbal in de lucht opgaen. Het was by de gelegenheid dat de eerste nagel[s] door de heeren gouverneur en burgemeester dezer stad geslagen werden voor de twee schepen welke hy by openbare aanbesteding voor den dienst van het staetsbestuer heeft aengenomen.*

1 april 1860:

Overlijden van professor Jozef Guislain. Hij was één van de eersten om op te komen tegen de mensonterende behandeling van krankzinnigen, die men vroeger in donkere hokken opsloot. Guislain trachtte de geesteszieken te genezen, hun lot te verzachten en hen een menswaardige behandeling te geven. In 1856 werd naar zijn plannen het Krankzinnigengesticht Guislain opgetrokken. Zijn leerlingen en bewonderaars richtten, 27 jaar na zijn dood, ter zijner nagedachtenis een standbeeld op. Elke rasechte Gentenaar duidt vandaag het kruispunt, waar zijn standbeeld staat, aan met de naam "'t Guislijn". [Hulpmiddeltje voor diegenen die "'t Guislijn" niet kennen: men spreek ook wel van "aan de 1000 vuren" of "de home standing", naar de grote winkel die onlangs heringericht is als appartementsgebouw.]

1 april 1887:

In zitting van 1 april besliste de Gentse gemeenteraad de Nederlandse Schouwburg op de Korenmarkt te bouwen: het Pakhuis zou worden afgebroken. Er

kwam een begin van uitvoering maar men liet het plan varen. Uiteindelijk werd op de plaats van het gesloopte Pakhuis, het nog bestaande Postkantoor opgetrokken.

2 april 1302:

Aan de vooravond van de Guldensporenslag, die de ambachten en neringen inspraak in het stadsbestuur zal geven, breekt te Gent een staking los, gevolgd door een opstand tegen het stadspatriciaat. De patriciërs moeten zich verschanzen in het Gravensteen. Wanneer zij dan eindelijk de burcht mogen verlaten, worden er toch nog verscheidene door de woedende menigte afgemaakt. [De oude generatie patriciërs van vóór de Guldensporenslag was zó arrogant, dat zij zichzelf adellijk waande door haar macht en bezit en zich ook aldus opstelde. Een paar eeuwen vroeger immers had zij reeds het erfrecht op stadsgrond van haar vorst weten te bekomen. Haar bijnaam was daarom "*erfachtige lieden*" of "*viri hereditarii*". Zij had er alles voor over om haar eigendommen, die buiten proporties waren, te beschermen en te vermeerderen. De patriciërs infiltreerden, net zoals de edellieden al deden, in geestelijke functies, om via de omweg van de godsdienst, psychologische macht te kunnen uitoefenen op hun ondergeschikten. Blockmans vond de namen van *erfachtige lieden* onder de parochiepastoors, onder de kanunniken van Sint-Veerle, onder de monniken van de Sint-Pieters- en Sint-Baafsabdij. Zij bevonden zich ook onder de beheerders van de parochiale armentafels en der gasthuisbezittingen omdat al het geld waarmee die instellingen werkten, afkomstig was uit schenkingen en nalatenschappen van oudere *erfachtige lieden*. Zo voelden zij zich verheven boven de armen, aan wie zij af en toe een brokje van hun overvloed toewierpen.]

2 april 1497:

Anno 1497, op beloken Paesschen, naer noene, brack ende viel de draeyende brugghen, daer men gaet over Schelde naer Sente Baefs, ende verdroncken veele luyden. [Bedoeld wordt de houten ophaalbrug die de huidige Van Eyckstraat (denk aan het stedelijk zwembad) met het Sint-Baafsdorp verbond.]

2 april 1812:

In de gewezen Willeweverskapel, in de Korte Dagsteeg (voor de ouderen cinema Savoy), wordt een verkoopzaal geopend. In 1821 zal men er het Klein Vleeshuis inrichten. Later een warenhuis, een café-concert, het Edentheater en een bioscoop.

2 april 1814:

De populaire kolonel Bichaloff, hoofd van de Russische Kozakken, die na de vlucht van de Fransen garnizoen hield te Gent, verlaat de stad in de richting van Bergen.

2 april 1831:

Vandaag wordt het opschrift op de gevel van de Aula van de Universiteit (in de Volderstraat) weggenomen omdat het herinnert aan haar stichting door de Nederlandse Koning Willem I. Het is de nieuwe Belgische regering die het bevel daartoe geeft.

Ronald DE BUCK

'T GENTSCH SPANT DE KRUUNE

(En 't Frans uuk een beetse vandoage)

"Tsoerewie"

Naar aanleiding van mijn vraag naar nog meer Gentse woorden, uitdrukkingen, anecdotes of faits-divers stuurde mevrouw Lea Plaetinck mij het volgende verhaaltje dat zij van haar moeder, eertijds wonende te Zevegem hoorde.

Haar oudste broer was voor de Eerste Wereldoorlog soldaat-milicien te Arlon en mocht, als zij het zich nog goed herinnerde slechts om de drie maand naar huis komen. Toen het zover was schreef hij naar huis om te vragen een fiets te zetten in een café (nu afgebroken) niet ver van het station op de hoek van de Maaltebruggestraat en de Kortrijksesteenweg "*bij Tsoerewie...*"

60 jaar later komt mevr. Plaetinck in contact met een dame van St.-Pieters-Buiten en dan pas valt de frank. Voor het raam van het café stond steeds een bordje met de tekst: "Ouvvert Jour et nuit".

"Gesloten"

Een ietwat gelijkaardig verhaal gaat als volgt:

Tsjeef moet voor zijn madam in een chique winkel in de Veldstraat zijn om 't een en 't ander te kopen. Daar aangekomen wacht hem een ontgoocheling. Achter de voordeur hangt het bordje "Fermé - Gesloten".

- "*Dzjuu*", zegt Tsjeef en hij keert onverrichterzake op zijn stappen terug.
  - "*Awel, gliskeshiere, woar es mijn machandise?*" vraagt madam verwonderd.
  - "*A, z' hen mij nog gien klein beetse bij mijne schreper g'had*", zegt Tseef.
- "Firme gesloten, durve ze tons noch zuu onbeschoeft op de deure schrijve..."*

"Te noaste weke"

Elodie, een fabrieksmeiske gaat met haar vrijer naar de cinema. Na "*de journal*" en de reclame komt het voorspel voor de volgende week. Op het scherm verschijnt in witte letters op zwarte achtergrond:

Toekomende week
La semaine prochaine

"Choch, te noaste weeke zal't uuk schuune zijn." zegt Elodie, *Ze spele ne Fransche film: La semaine prochaine*".

ANDERMANS HERINNERINGEN OP ZIJN GENTSCH "Tuuten in kanne"

Op 4 november 1922 vond archeoloog Howard Carter in het Dal der Koningen in Egypte de toegang tot het graf van farao Tutanchamon. Op 17 februari 1923 opende men zijn grafkamer. Het zou echter nog verschillende jaren duren vooraleer alle details over de vondsten wereldkundig gemaakt waren. Daardoor ontstond omstreeks het midden van de twintiger jaren een ware Egyptomanie die zelfs tot in de steegjes van de St.-Lievenspoortstraat doordrong. Het moeilijke "Toetankaamon" herdoopte men in de volksmond al snel tot "Tuuten in Kanne"...

Toen het weer eens buurtfeest was, zo omstreeks 1925 dacht men op de St. Lievenspoort "dan ze doar toch iets moeste mee doen." In een van de "citeetes" woonde Louwiezeke, een "weewe" met haar zoon Louis. Ze sprak zelf steeds over "maane Làu-wie" en in Gent moet je al niet veel zeggen om "ne lauwe" genoemd te worden. Het was inderdaad een beetje een simpele jongen maar niettegenstaande dat, toch een mooie rijzige man. "Ah!" zeiden de mensen, "dad' es Tuuten in Kanne te weege", en men vroeg inderdaad of Làu-wie "Tuuten in Kanne" wilde spelen. Die voelde zich zeer vereerd en zegde onmiddellijk toe.

Toen de grote dag aanbrak hebben ze hem daarvoor "in den broe gestooke" (een soort bruine houtbijts) om hem een beetje een gebronsd Egyptisch uitzicht te geven. Hij "wier gieltegans angepoaterneerd" als een farao met de deftigheid, de scepters en de zonnescijf zodat hij "uitgeklopt en uitgebusteld was gelijk nen echte" Làu-wie, de jongen, voelde zich op dat moment een van de belangrijkste personaliteiten van "guul Tsinlievenspuurte en omliggende wirrolddielen".

Om een lang verhaal kort te maken: men heeft hem met zijn gevolg, want dat had hij natuurlijk ook, ergens net buiten Gent op de trein gezet en in het Zuidstation kwam hij toe. Daar werd hij "mee vrieje iere" afgehaald door de buurtbewoners in "ne viezelant" (vigilante) de voorloper van onze taxi, een soort publieke paardekoets. De man speelde zijn rol fantastisch. Iedereen stond voor zijn statigheid en waardigheid zo in bewondering dat het applaus niet uit

de lucht was. Zo ging het onder grote belangstelling naar de St.-Lievenspoortstraat waar Louwiezeke, zijn moeder, op de hoek van " 't citeetse van 't Spelleke van Treeze Blauwers" als moeder van "Tuuten in Kanne" op een ereplaats zat toe te kijken. Ze "schriemdege snothelle verre: Azuu een iere mijne Lâuwie angedoan".

De man kon 's avonds niet meer op zijn benen staan en "den broe druptege van zijn weeze"...

Interview met Mevr. Van Boxtaele
Eddy "den twiedekker" LEVIS

GENTSE GILDEBROEDERS EN -ZUSTERS VAN DE BROEDERSCHAP VAN DE H. GERULFUS TE DRONGEN

In het *Gulden Boeck van het Broederschap vande Alderheiligste Maghet Maria ende den Heijlighen Gerulphus tot Dronghen* (1) dat aanvangt in 1629 lezen wij dat in 1475 een nieuw gildeboek werd aangelegd, waarin de leden werden ingeschreven en die in het nieuw boek zijn overgenomen. Het zijn wellicht de leden van 1475 tot omstreeks de opkomst van het protestantisme in onze gewesten. Dit wijst er ontegensprekelijk op dat de broederschap reeds vóór 1474 bestond. In 1475 waren de toenmalige dekens en proviseerders (het bestuur) afkomstig van verschillende parochies. Hetgeen wijst op een zekere bekendheid, vermaardheid en uitstraling van de Drongense broederschap.

De Gentse leden hadden als deken Boudewijn van der Donct, zoon van Pieter, en als proviseerders Gillis Goethals, Christoffel Damman, Willem de Keijsere en Jan van der Donct, ook een zoon van Pieter (2).

Erik L. SCHEPENS

Nota van de Redactie:

De heer Schepens voegde er een lijst bij met een 300-tal namen. Aangezien dat te veel plaats zou innemen in ons tijdschrift werd ze gedeponereerd in het Documentatiecentrum waar ze kan geraadpleegd worden door geïnteresseerden.

NOTEN

1. Parochie-archief Sint-Gerulfus Drongen, bestaande oude nummering 7.
2. Een uitvoerige bijdrage over *De Broederschap van de H. Moeder Gods en van Sint-Gerulfus te Drongen, vóór 1475-1805*, van de hand van de auteur werd in het jaarboek 1997 van de heemkring Dronghine gepubliceerd.

DE SINT-PIETERSABDIJ EN DE SINT-BAAFSABDIJ TWEË OUDE GENTSE GEZUSTERS

De vraag luidt: "Waarom heeft de H. Amandus twee abdijen gesticht in het Gentse: Blandinium of de latere Sint-Pietersabdij en Ganda of de latere Sint-Baafsabdij?"

Ik meen het antwoord gevonden te hebben. De aanloop tot mijn antwoord laat ik, verweven in de daartoe noodzakelijke veronderstellingen, hierna volgen. Om een moeilijk vraagstuk op te lossen moet men immers meestal beginnen met een veronderstelling te maken!...

Een amman was oorspronkelijk een man, door de vorst naar de veroverde streken gezonden om de vorst aldaar te vertegenwoordigen. "A" betekent de eerste of de voorste (de voorman). Ook onze Eerste Minister is heden nog de verbindingsman tussen de Vorst en de bevolking. "Amman" is een titel uit de tijd, dat er nog geen sprake was van spelling, vandaar de dubbele "m". De man, die als de H. Amandus de geschiedenis is ingegaan, was de Amman, omstreeks 630, door koning Dagobert naar onze streken gezonden, om deze Koning alhier te vertegenwoordigen. Daar deze Christelijke Vorst zelf onderdanigheid en verantwoording verschuldigd was aan de Paus van Rome, was Amandus verplicht terzelfdertijd onze geestelijke en wereldlijke leider te worden! Indien wij het woord "bisschop" ontleden, stellen we vast, dat ook deze titel oorspronkelijk een dubbele taak behelsde. "Biss-" = twee maal en "-chop" = kop of hoofd, dus bisschop = twee maal hoofd of leider. Mogelijks was het te Mendonk, het gewezen "Memmedung", dat Amandus samen met enkele medewerkers voet aan wal zette bij zijn eerste komst naar onze streken. De "memme" was de voedster van de zuigeling. Volgens dr. M. Gysseling betekent het woord donk "zandige opduiking in moerassig terrein". Oorspronkelijk zou Mendonk aldus een zandrug in de oude waterloop de Moere (moeder) kunnen geweest zijn. Het was misschien te Sprendonk (later opgeslorpt door Mendonk) op de *spriet* grond tussen de waterlopen, dat Amandus zich heeft klem gelopen bij het *sprinten*, zodat men hem in de Moere heeft kunnen werpen. Ook het woord *versperren* kan verband hebben met de naam *Sprendonk* (*Spergedung*)! Wijze-lijk zal Amandus zich bij zijn tweede komst meer zuidwaarts gevestigd hebben, vandaar Sint-Amansberg!

De "destel" (Oostvlaams) of distel (ABN) is het uiterst hardnekkige onkruid, dat heden nog op straf van boete moet uitgeroeid worden. Destelbergen en Desteldonk zullen plaatsen geweest zijn, waar het heidens geloof, te vergelijken met de zeer taai "destel", alles overmeesterd had. Het zal de latere H. Bavo geweest zijn, die op verzoek van Amandus als een echte volksmenner de taak tot een goed resultaat wist te brengen. Hiervan getuigen de uithoek *Sint-Kruis-Winkel* en *Lochristi*. De plaatsnamen met "lo" zijn zodanig talrijk, dat ze

Ruïnes van de St.-Baafsabdij.

ons aan iets van eerste noodwendigheid doen denken. In tijden, dat alhier enkel de mondelinge taal bestond, op een plaats, in feite niet zo ver van de taalgrens gelegen, ligt het voor de hand, dat het woord "lo" oorspronkelijk het Franstalige "l'eau" (= water) betekende. Dit wordt bevestigd door de plaatsnaam Waterloo. Ook de woorden "lozen" en "loken" wijzen in die richting. "Loken" betekent doen ontluiken of ontspringen of te voorschijn doen komen. Dit wordt geïllustreerd door het halfverheven beeldhouwwerk "de Mammelokker" aan de voet van ons Belfort. Menig dorstig, voorhistorisch mens zal op de knieën gevallen zijn en dankbaar de grond hebben gekust bij het vinden van het frisse, heldere en heilzame drinkwater, dat uit de grond *ontlook*. Van het een komt het ander. Het *Lo* zal spoedig de plaats van samenkomst geworden zijn, waar de heidense bewoners de Schepper kwamen *loven* in zijn schepping: het water (*l'eau*), het vuur, de bomen, het jaarlijks terugkerende jonge *loof*, de zon, de maan, de sterren,... Aldus zal het *Lo* de open plek in het bos geworden zijn, waarover Dr. M. Gysseling spreekt. De Christenen zullen handig gebruik gemaakt hebben van het reeds gevestigde *Lo*, om aldaar de nieuwe godsdienst te enten. Het *lof* is een katholieke eredienst om God te *loven*. Ieder *geloof* heeft onze *lotsbestemming* als thema. *Lochristi* gelegen tussen Desteldonk en Destelbergen zal wel één van onze oudste plaatsen van Christusverering zijn. Dat men voor de H. Bavo bij zijn terugkeer uit Mendonk een "cella" moest bouwen, daar waar er reeds twee abdijen zouden bestaan hebben, is slechts te begrijpen indien hij als een melaatse zou zijn teruggekeerd zodat hij het verdere leven in afzondering moest doorbrengen. Mendonk en Sprendonk zullen onder een speciaal toezicht geplaatst zijn ter bestendiging van de onderwerping. Vandaar dat ze de rang van graafschap voerden. Het gebeuren te Mendonk, de ziekte en de dood van Bavo zullen een zeer zwarte bladzijde zijn uit de geschiedenis en het heeft zeer lang geduurd vooraleer men Bavo heilig heeft verklaard! Dit alles zal echter geleid hebben tot hetgeen volgt...

Op een mooie lentedag van "het jaar stillekens" zal Amandus dan met al zijn reeds tamelijk talrijk geworden volgelingen samengekomen zijn op de Kalanberg, om hen in twee groepen te verelen. Zij die zich geroepen voelden tot een geestelijk leven, zijn met het kruis voorop en onder leiding van Johannes de berg verder opgetrokken, om zich aldaar "te blenden" of "te blinden". "Blenden" of "blinden" betekent: van ieder uitzicht beroven. Zij hebben zich, aanvankelijk geestelijk en naderhand daadwerkelijk (door zich met blinde muren te omgeven) van ieder uitzicht op het wereldlijk gebeuren beroofd, door aldaar teruggetrokken in de grote stilte van afzondering, gebed en eenvoud, zich nog enkel aan God te wijden. Blandinium was gesticht en de berg van de geblinddoekten kreeg de naam van Blandijnberg!

Blandinium, dat waren zij die verondersteld waren maagdelijk *blank* te zijn gelijk een *blanco* blad. Zij, die dat stille leven niet hebben kunnen volhouden en op wie aldus een blaam rustte zullen de berg afgezakt zijn tot de plaats waar

later het "Bläomstraetje" is ontstaan en dat nog later de Jeruzalemstraat is geworden. Een dergelijk straatje herkennen we in het Berouw, aan de noord-oostengrens van het gewezen Karthuizerklooster van het Meerhem. "Kattenberg" betekent in tegenstelling tot "Blandijnberg" voorzeker de ideale uitkijkpost. De kat zet zich immers instinctief steeds op de meest strategische plek, in het vooruitzicht een prooi in het vizier te krijgen. De Blaisantvest vormde eerst de noordwestergrens met het klooster van de Fraters van de Derde Orde, daarna met het Karthuizerklooster van het Meerhem, om later een stadsgrens te worden. Het was een muur van zand, zonder enig uitzicht noch kijkgat. Ook deze benaming kan, van latere datum als "Blandinium" echter, ontstaan zijn uit het woord "blenden". De Gentenaars waren nog niet zo ver mis, toen ze spraken van de "Plezante Veste". Zij, die *niet* alles weten, noch gehoord, noch *gezien* hebben zijn wel de blijdsten in dit tranendal! Een "briel" zal oorspronkelijk een plaats geweest zijn, afgesloten door water, bomen en struiken, hetgeen uitzicht doch eveneens inkijk toeliet, zodat ze zeer geschikt was voor het houden van dieren. Volgens Dr. M. Gysseling was de Groene Briel te Gent, het geheel van meersen in de bocht van de Lieve waarop de paarden graasden die behoorden bij 's-Gravensteen. Een burcht was een woning, die boven haar omheining uitstak, zodat men ze van op afstand kon zien, terwijl de bewoners zelf van daar uit een onbelemmerd vergezicht hadden, uit een tijd dat de meeste huizen slechts een gelijkvloers bezaten.

De tweede groep volgelingen zal onder leiding van Amandus zelf of reeds met Florbertus aan kop (Amandus nam immers ontslag als Bisschop, om zich van dan af nog enkel met het stichten van kloosters en het bouwen van kerken onledig te houden.) de berg afgezakt zijn tot de plaats, die reeds Gan(dt) werd geheten. Ik bevestig hierbij hetgeen ik geschreven heb over Gan(dt) (zie blz. 233, jaargang 1989 van de Ghendtsche Tydinghen) met de opmerking echter, dat ik toen nog niet wist, wat het achtervoëgsel "da" in *Ganda* betekende! Ik maak van de gelegenheid gebruik om nog op te merken, dat het te Brugge was, dat de naam "Gent" voor het eerst werd neergeschreven. "Da" is het positieve of actieve deel, van een groter geheel, dat in twee werd gedeeld! "*Da*" (Russisch) = ja of het positieve antwoord, tegenover "njet" (Russisch) = nee of het negatieve antwoord. Iedere *daad* is het actieve deel van een handeling en wordt steeds door een beslissing voorafgegaan. Onze kat waagt nooit een sprong zonder eerst te overwegen! "*Dada*" zegt men spontaan tegen het kind, dat van een passieve naar een actieve toestand overgaat: dat ontwaakt, dat vertrekt, dat aankomt! *Daar*, *dan* en *dat* verwijzen zeer positief naar respectievelijk een plaats, een moment, een voorwerp. De *dag* werd geschapen om actief bezig te zijn. De dakloze zal wel weten, hoe positief een *dak* boven het hoofd wel is! In het *dal* hadden, vóór het bestaan van koning auto, alle activiteiten plaats. De berg was de plaats voor ontspanning en rust. De *dam* houdt positief het water tegen. De *dar* is de positieve verwekker van het bijenleven. *Ganda*, dat was

oorspronkelijk de groep volgelingen van Amandus, die zich *daadwerkelijk*, positief en actief met alle *daden* van bestuur moest bezighouden. Ganda was gesticht! Ja, te Gan(dt) daar was werkelijk iets gaande... In dit licht versta ik: "Blandinium in castro Gandavo" uit de "Suppletio Milonis" als de afhankelijkheid en noodzakelijke onderwerping aan Ganda, het gezaghebbend orgaan, voor alle zaken die het bestuur van onze streek betroffen. Ghandhethion uit 793 (na de dood van de H. Amandus) waar de rivieren Waal en Linge *uit* elkaar gaan, dat waren misschien oudgedienden van Ganda!

Om het heuglijke feit van de stichting van Blandinium te herdenken en terzelfdertijd om zich van het allernoodzakelijkste te voorzien zal, in het begin althans, een jaarlijkse processie de Blandijnberg zijn afgedaald tot de Kalandeburg. Een kalender is een gedateerde lijst van de feestdagen, welke voor een bepaald jaar zijn voorzien. Een "kaland" of een klant is iemand die meermaals naar een zelfde plaats terugkeert om van iemand anders goederen of diensten te bekomen. De bewoners van de Blandijnberg daalden eveneens af tot de Kalandeburg om nieuwe volgelingen aan te werven. De meeste kandidaten kwamen te voet. Sommigen kwamen per boot. Enkelen kwamen te paard. Niemand had echter een retourbiljet op zak! Dra zal het gerucht de ronde hebben gedaan, dat men zich aldaar, jaarlijks op vaste datum voor een *bagatel* een paard kon aanschaffen. Dat zou het prille begin in deze omgeving van de heden folkloristisch geworden Negenmeimarkt van Sint-Amandsberg, kunnen geweest zijn. Volgens sommigen zou Bagatten(straat) voortkomen van "pagatten", wat dan weer volgens anderen iets met het berijden of het stallen van het paard te maken heeft. Dr. M. Gysseling zoekt het begin van de "bamisfoor" op de Kalandeburg! Savaan(straat) zou kunnen afgeleid zijn van "savonner", de plaats waar men zich ging wassen na een lange vermoeiende reis. De Paddenhoek doet mij denken aan de verzamelplaats van de voetgangers, die zich gelijk de padden langs het pad voortbewogen in tegenstelling tot de ruiters, die hooggezet op het paard aankwamen. De Magelein(straat) doet mij denken aan "mageleien", dat waren maagdelijke jongelingen. Hetgeen als een kruisweg was begonnen zal weldra tot één grote kermis zijn geëvolueerd en men zal naar nog meer ruimte uitgekeken hebben: de Wijdenaard. De geschiedenis van de Wijdenaard (het huidig Bisdomplein en ruime omgeving) toont gelijkenissen met deze van de kip en het ei! Wat was aldaar het eerst: een malse weide in het overstromingsgebied van de Reep; een wijde (uitgestrekte) aanlegplaats of de plaats waar de nieuwelingen werden ingewijd?...

Mijn antwoord op de vooraan gestelde vraag luidt: Na zijn waarschijnlijk herhaald falen, is Amandus om hulp en raad gegaan bij de Vorst en tot bij de Paus te Rome. Hij is teruggekeerd en heeft de zaak op een nieuwe manier heraanangepakt, ditmaal volgens de oude Romeinse leuze: "Verdeel en heers!". De twee instellingen zijn meer en meer verdeeld geraakt en hebben gebekvecht gelijk echte gezusters! Zij hebben om het meest getracht te heersen!... Ten teken van onderwerping aan de Paus van Rome heeft Amandus al zijn stichtingen aan de

H. Petrus en sommige eveneens aan de H. Paulus toegewijd. Deze twee heiligen stonden aan de wieg van de Katholieke Kerk. In de omgeving van Gent leeft nog de uitdrukking: "Sinte Pieter bovenop ons Here"; hetgeen betekent, dat men eerst het beste (ons Heer zelf) heeft ontvangen om zich vervolgens met het mindere (de H. Petrus) te moeten tevreden stellen. De Blandijnberg was eerst aan Christus en het Kruis toegewijd om vervolgens aan de H. Petrus te worden toegewijd. Toen de Bavelingen de kerk naast de Sint-Baafsabdij de naam gegeven hebben van H. Kerstkerk, hebben zij voorzeker willen verkondigen, dat ook zij aan de kerstening van onze gewesten hebben meegewerkt. Met het stichten van de Sint-Janskerk hebben de Pieterlingen hun stichter Johannes in het volle daglicht willen plaatsen. De beide instellingen ondergingen verscheidene hervormingen. Blandinium werd de Sint-Pietersabdij. Ganda werd de Sint-Baafsabdij en alle taken van bestuur werden haar ontfutseld. Toen Keizer Karel in 1540 bevel gaf deze abdij ten gronde af te breken, zal hij voorzeker nog een late vijand en mededinger herkend hebben in deze eens zo machtige abdij!...

BIBLIOGRAFIE

- "Ganda, Gent... De kleine man zegt er het zijne van!" door Suzanne Janssens, in: "Ghendtsche Tydinghen", jaargang 1989 nr. 4, blz. 233.
- "Gent en de Moere" door Suzanne Janssens, in: "Ghendtsche Tydinghen", jaargang 1997 nr. 5, blz. 285.
- "Het Zieklien" door Suzanne Janssens, in: "Ghendtsche Tydinghen", jaargang 1992 nr. 4, blz. 234.
- "Middelnederlandsch Woordenboek van wijlen Dr. E. Verwijs en Dr. J. Verdam, 's Gravenhage, 1885.
- "Over de stichting en de vroegste geschiedenis van de Sint-Pieters- en de Sint-Baafsabdij te Gent" door A. Verhulst, in: "Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent" nieuwe reeks - deel VII 1953, Gent.
- "Uit de vroege geschiedenis van Gent en de Oost-Oudburg" door Maurits Gysseling, in: "De Oost-Oudburg", jaarboek XXIII, 1986.

Suzanne JANSSENS

15.9.1997

MEDEDELING

Ons lid, de heer Rudy van Elslande, Hoofddocent Antiekhandelopleiding zal op 4 juni 1998 een voordracht houden over **Valerius De Saedeleer en de Latemse School**.

Dit zal plaatsgrijpen om 19.30u. in de lokalen van CEMOV, Wijngaardveld 9 te 9300 Aalst. Deze lokalen werden gratis ter beschikking gesteld door de heer Verzele, Directeur van deze instelling. Op Afrit Aalst staat Wijngaardveld aangeduid.

DOCUMENTATIECENTRUM
Werking 1997

BIBLIOTHEEK

UITLENINGEN

<i>Boeken</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>
Algemeenheden	9	1
België-Buitenland	37	16
Economie	3	1
Gent	280	275
Geschiedenis (H)	161	180
Kunst	16	5
Localia	94	88
Natuurkunde	2	6
Onderwijs (I)	3	67
Oost-Vlaanderen	269	205
Sint-Amandsberg	90	83
Taalkunde	16	9
Volkskunde	30	37
	-----	-----
Subtotaal	1.010	973
 <i>Varia</i>		
Kaarten- Plans	15	55
	-----	-----
Subtotaal	15	55
 <i>Tijdschriften</i>		
	1.449	1.574
	-----	-----
Subtotaal	1.449	1.574
 GLOBAAL UITLENINGSCIJFER	2.474	2.602
 ADMINISTRATIE		
Gemiddeld uitleningscijfer per openingsdag (2 u.)	58	66.71 (afger. 67)

AANKOOP BOEKEN	35.355F	30.574F
	(- 4.808F)	
	(23 werken)	(35 werken)
Pas verschenen, GRATIS binnengebrachte werken	13.973F	20.585F
	(voor + 6.692F)	
GIFTENAANTAL	5.807F	5.824F
Niet meer met de nodige relativiteit te beschouwen zoals vroeger, want sinds 1995 wordt elke gift afzonderlijk geteld.		(+ 17)
BOETE	927F	475F
GELDELIJKE GIFTEN	355F	100F
RUILDIENSTEN	169	172
	(00:108/109)	(G:61/63)
VERKOOP		
22 Plan Saurel (10% voor D.C.)		
(+ 2 Hondius + 3 Goethals)	600F	324F
Varia	10.109F	1.360F
	-----	-----
Totaal	10.709F	1.684F
		(- 9.025F)
NIEUWE ONTLEENERS	24	11
	(10 voor 00)	(3 voor 00)
	(14 voor G)	(8 voor G)

COMMENTAAR BIJ DE WERKING

Door het overlijden van zijn voorzitter, doctor Maurits Gysseling, verliest het documentatiecentrum een eminente en hooggewaardeerde wetenschapper. Naar zijn wens zal hij ongetwijfeld in zijn werk blijven doorleven, zijn oeuvre zal hiervan het blijvend bewijs zijn voor de komende geslachten. Onze postume en oprechte dank en eerbied, Dr. Gysseling, voor uw grenzeloze toewijding. Onze laatste ontmoeting op de bibliotheek is geweest op zondag 1 juni. Als eerbetoon wordt het Documentatiecentrum voortaan "Documentatiecen-

trum voor Streekgeschiedenis Doctor Maurits Gysseling" genoemd. Aan mevrouw Monique Lybaert ons innig medeleven en dank voor de gift uit de nalatenschap van haar echtgenoot. Geen enkele inspanning zal ontzien worden om de goede naam van het Documentatiecentrum in stand te houden en uitstraling te geven.

In mijn commentaar van vorig jaar heb ik vermeld dat in 1995 tot ons grootste genoegen een kentering was opgetreden wat betreft het uitleningscijfer dat opnieuw in stijgende lijn evolueert. Zo kan voor 1997 met voldoening en enige fierheid teruggeblikt worden op een vruchtbaar werkingsjaar, wat zich vooral weerspiegelt in het hoog uitleencijfer van de tijdschriften. Elf nieuwe ontleners kregen dit jaar een lezerskaart.

De bibliotheek stond achtendertig zondagen en een zaterdag open voor het publiek. De drukste maanden waren: oktober met 139 en november met 109 bezoekers. De zwakst bezochte: mei met 78 en december met 60. Dit jaar hebben we 947 bezoekers geregistreerd met 78 op zaterdag 13 september voor "Open Hof '97", dat een succes werd.

Traditiegetrouw zijn waardevolle werken aangekocht voor 30.547F (4.808F minder dan vorig jaar). Ook in 1997 werd tijd noch moeite gespaard om pas verschenen werken gratis te bekomen. Dit voor een globale som van 20.585F (voor 6.612F meer dan in 1976).

Wat de balans betreft van de aangeworven boeken: dit jaar voor een waarde van 51.132F tegen vorig jaar voor 49.328F = dus meer boeken, maar minder uitgaven.

Onder de uitleentoppers vermelden we zoals elk jaar dezelfde rubrieken, Gent op kop (275), gevolgd door Oost-Vlaanderen (205) en geschiedenis (180). Er is ook een nieuwe rubriek voorhanden met letter P waar personalia worden ondergebracht voorzien van een kleine k. (kast), d.w.z. te raadplegen maar niet te ontlenen.

Wat de boete betreft op het te laat binnenbrengen van de boeken is dit jaar maar 475F i.p.v. vorig jaar 927F in kassa gekomen, dus meer discipline bij de lezer. Het was met een opgelucht hart dat ik vorig jaar mededeelde dat de benedenverdieping afgewerkt was en volledig functioneel was geworden. Nu krijgen de eerste en tweede verdieping een flinke beurt (inventarisatie - selectie - ordening).

Nog even herhalen; zijn als gift welkom en gevraagd: geboortekaartjes, communieprentjes, verlofings- en huwelijksaankondigingen, jubilea, priesterwijdingen, kloostergeloften, doodbrieven + bedankingen, doodprentjes, devotieprentjes, aflaten, litanieën, kerst- en nieuwjaarswensen, feest- en verjaardagskaarten, foto's, prentkaarten, affiches (van esthetische of commerciële waarde), menu's, landkaarten, plannen, oude kranten, allerlei documentatie: folders, brochures, boeken, tijdschriften, verkiezingsdrukwerk, reclamedrukwerk (vb. opening van een nieuwe zaak).

Vooraf dank voor uw mildheid.

Onze warme dank aan alle leden, instellingen en verenigingen die ons bereidwillig boeken, tijdschriften en andere bronnen van documentatie hebben geschonken.

Eén van onze betrachtingen is onder meer een jong publiek aan te sporen en te motiveren het centrum te bezoeken.

De bibliotheek wordt dan het trefpunt van studenten, soms onder de leiding van hun leraar om de weg te wijzen in de arcana van onze werking, wat zeer aanmoedigend is.

Wie lid is of wordt van "De Oost-Oudburg" (zetel Sint-Amandsberg) of van de "Heemkundige en Historische kring Gent" wordt als lezer ingeschreven en kan kosteloos ontlene en bovendien door wederzijdse kennismaking met andere bezoekers het verleden herbronnen.

Kom even langs - geen drempelvrees - iedereen is welkom en verzekerd van een warm onthaal.

Wekelijks ontvangen wij dankbaar onze trouwe bezoekers, onthalen wij met vreugde de nieuwe leden en trachten wij een maximum aan service te verlenen. Wij waarderen de inzet van de ploeg vrijwilligers en idealisten, die onbaatzuchtig ijveren voor het welzijn van het Documentatiecentrum.

Ons publiek, dat regelmatig aanwezig is op de openingsuren, verdient eveneens onze dank voor de aanmoediging tot verdere ontluiking van de werking. Dit alles spoort ons aan, in de toekomst, nog meer hulp te bieden bij 'research-work'.

Zoals elk jaar al mijn sympathie en warme dank voor de hulp en de morele ruggesteun.

De bibliothecaresse,
Mevr. VAN GELUWE-EGGERMONT A.

PROFICIAT

Ons medelid van het eerste uur, de heer Roger Moreau, ontving op 27 februari 1998, uit de handen van de heer Frans Verheeke, Directeur-Generaal van de VDK-Spaarbank, de tweejaarlijkse VDK-waardering van 50.000 fr. voor zijn studie "Een onderzoek naar een bijzondere vorm van proletarisch wonen: De Gentse beluiken vanaf 1828. Een stand van zaken."

Deze prijs voor het industrieel erfgoed binnen de provincie Oost-Vlaanderen werd de bekroonde eenparig toegekend door de jury van de VDK- en VIAT-waardering 1997.

Wij wensen de heer Moreau van harte proficiat!

BIBLIOGRAFIE

Verleden jaar verscheen van de hand van André Delcart het boek "**Mosterd**". Niet direct een onderwerp waarover men een dik boek verwacht. En toch is het gebeurd. Het is niet onze gewoonte in deze rubriek algemene onderwerpen te behandelen, maar als men het woord "mosterd" of "mostaard" hoort uitspreken, dan denkt men in Gent onmiddellijk aan Tierenteyn. Vandaar.

En wat blijkt? Wij kennen allemaal het winkeltje van de Veuve Tierenteyn-Verlent op de Groenselmart, bij de oude Gentenaars ook nog bekend als Eugénie Vapeur, maar voor de rest weten wij feitelijk heel weinig over de Tierenteyns. Ooit al gehoord van Petrus, Felix, Joannes, Ferdinand, Francis, Edmond, Richard? Allemaal mostaardfabrikanten van deze gekende familie. Maar Gent was te klein voor al het mostaardgeweld van deze uitgebreid familie met het gevolg dat verschillende leden ervan uitweken en dat er nederzettingen van de straffe Gentse mostaard kwamen in Brussel, Antwerpen, Luik.

Alles wat mostaard betreft is samengebundeld in dit boek: de geschiedenis, de plant, de productie in België, Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland, Italië, de handel, het gebruik in de geneeskunde, recepten, enz.

Dit rijkelijk geïllustreerd boek, ook met kleurenfoto's, is verzorgd gedrukt, is ingebonden, heeft een formaat van 24,5 x 16,5 cm., bevat 379 bladzijden en kost 1.395 fr.

Te bekomen in de boekhandel. Mocht men daar moeilijkheden ondervinden dan komt men nog altijd terecht bij de uitgever Stichting Mens en Cultuur - Groot-Brittanniëlaan 43 te Gent. Tel: (09)223.70.65.

In Gent staan heel wat oude huizen en ieder oud huis heeft natuurlijk een geschiedenis, maar een geschiedenis die voor de meeste van die huizen voor altijd verborgen zal blijven. Wie heeft daar in de loop der tijden allemaal gewoond? Wanneer werden er veranderingen aangebracht in de oude structuur? Voor sommige kan deze geschiedenis wel achterhaald worden, zij het dan ook moeizaam en ten koste van enorm veel werk.

Een groep van een 12-tal vrijwilligers die destijds de lessenreeks "Huizenonderzoek in Gent" gevolgd hadden, besloten de studie aan te vatten van het "Elisabethhuis", een huis in de Rabotstraat. Dat dit onderzoek niet zo simpel was moge blijken uit het feit dat ze daar bijna 2 jaar mee bezig geweest zijn.

Hun bevindingen werden gebundeld in een boek "**Huizenonderzoek in Gent. Het Sint-Elisabethhuis**", een boek van formaat 16,5 x 23,5 cm, met niet minder dan 208 bladzijden en 70 illustraties.

Men heeft de eigenaars (bewoners) van dit huis kunnen achterhalen vanaf 1450 tot nu: een muntmeester, een huidenvetter, een advocatenkantoor, een geneesheer, de refuge van een abdijs uit Geraardsbergen, een magistraat, een meisjes-

pensionaat, enz. Tot wanneer het tenslotte eigendom werd van de Kerkfabriek van Sint-Elisabeth. Men kan op de voet de transformaties volgen die dat huis in de loop der tijden ondergaan heeft. Een interessant boek en zijn prijs is dat zeker: slechts 200 fr.

Te bekomen in het Stadsarchief, Abrahamstraat. Wie het boek thuis bezorgd wenst schrijft 300 fr. over op Rekening van het Stadsarchief Nr. 091-0108624-13.

In november 1997 verscheen "**De Boudeloo-Abdij, archeologisch onderzocht**". De auteur en de leider van de opgravingen die startten in 1971 is Alfons De Belie, Ere-Voorzitter van het Verbond voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen.

De resultaten van dit jarenlang onderzoek en de geschiedenis van de Abdij kunnen gelezen worden in dit boek van formaat 20,5 x 29 cm. dat 223 bladzijden telt en een kleine 200-tal afbeeldingen. Ontelbare gegevens over de Abdij zijn in dit boek te vinden. Het kost 950 fr. Verdere inlichtingen zijn te bekomen bij de auteur, de heer Alfons De Belie, Kouterstraat 150 te 9111 Belsele. Tel: (03) 772.57.97.

Het "Institut Moderne" is de laatste tijd regelmatig in de actualiteit geweest. Het ontstaan en de gedetailleerde geschiedenis van deze Gentse kliniek kan nu gelezen worden in het boek "**Negentig Jaar Institut Moderne**".

Formaat: 16 x 24 cm. - 152 bladzijden - 70 interessante foto's. Het boek kan bekomen worden door overschrijving van 600 fr. op de Rekening Nr. 613-1596361-60 van de "Vrienden van het Institut Moderne". In deze prijs zijn de verzendingskosten begrepen.

Onlangs gaf het Stadsbestuur een interessante brochure uit over **Het Stadhuis**. Na een bondig overzicht van de bouwgeschiedenis volgt een gecommenterde rondleiding in de verschillende zalen.

Formaat: 20 x 20 cm. - 28 bladzijden - Een 30-tal foto's.

50 fr. Geen prijs. Vlug van profiteren in het Stadswinkeltje in de Bibliotheek aan het Zuid.

"Waar is de Tijd?" - N° 4: "Gentenaars en hun Rechtvaardige Rechters".

Gerechtigheid (?) vroeger: Beul - Folteringen - Pijnbank - Keters en Heksen op de brandstapel - Vierendelen - Ledematen afhakken - Tong splijten of doorboren met gloeiend ijzer - Zieden in kokend water - Hoofd afkappen - Ophangen aan de galg.

Gevangenissen: Geraard Duivelsteen, Sosselet, Mammelokker, Rasphuis, Nieuwe Wandeling. Assisenzaken, politie, hondenbrigade. Enz. alles weer rijkelijk geïllustreerd.

"Waar is de Tijd?" - N° 5: "Gentenaars en hun Wapengekletter". Gemeenteleger - Stadsmilities - Veldslagen - Belegeringen - Wapens - Moorden - Broedertwisten - Franse en Duitse bezettingen - Kazernen - Burgerwachten - Oproer - Stakingen, etc. Alles rijkelijk geïllustreerd.

Pro memorie: 160 fr.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Op de vraag van de heer **Jean-Paul Marchal** (Gh. T. 1998 - N° 1 - p. 57) ontvingen wij het volgende antwoord van de heer **Victor Antheonis**: "Uw grootvader Frans De Wilde ligt nog begraven op het kerkhof van Ledeberg! De grote ingang op de Hundelgemse steenweg rechtover de Jules de Cocklaan, bijna 3/4 ver, dan rechtsaf naar de volgende gang, juist naast een oude sparreboom.

Op de grafsteen staat: Foto in smoking met vlinderdas. Frans De Wilde-Dauwe °1890 - †1936 (**dus niet 1937**).

Hij was specialist rangeerder, want de machinisten en de stokers mochten toen niet tussen de sporen en de wagons lopen. Hij was in het ongeval betrokken met nog een tweede persoon. Mijn vader was een werkmakker en deze was toen paswerker in de Locomotiefstelplaats te Merelbeke, hij is daar zelfs aangehouden in 1941 om naar de Engelse zender van de BBC te hebben geluisterd.

Ikzelf heb Frans nooit gekend, maar heb hem wel nog horen zingen in Radio Brussel, het toenmalige N.I.R., ik was toen ongeveer 13 jaar. Mijn vader had dan reeds een radio met accu's en kon dan weten van Frans wanneer en op welk uur hij ging zingen. Mijn vader heeft het ongeval zien gebeuren, hij was er erg van onder de indruk. Ik zie hem nog altijd thuishkomen, bleek als de dood, ik geloof zelfs dat hij niet heeft kunnen eten. Wij woonden toen in de Lourdesstraat, de huidige St.-Bernadettestraat. Hij moest dan alle dagen met de fiets naar Merelbeke (7 jaar).

De grafkelder ligt dicht tegen een familiekerelder van mijn vrouw.

N.B. Mijn grootvader langs vader's kant is ook omgekomen aan de NMBS rond 1920, hij was ketellapper."

De volgende vraag komt van de heer **Karel Cassiman** (Drongen):

Momenteel werk ik als kunsthistoricus aan een monografie over de Drongense animalier Domien Ingels (Gent 1881 - Bachte-Maria-Lerne 1946).

Over deze nationaal miskende beeldhouwer verscheen tot nu toe slechts één enkel werk van de hand van Isidoor Van Beughem, uitgegeven te Tielt door uitgeverij Lannoo in 1927.

Deze leemte had ik graag aangevuld met een uitgebreide en rijk gedocumenteerde studie over leven en werk van Domien Ingels. Een studie die ik hoop te kunnen afwerken en publiceren in de loop van 1999.

Teneinde zoveel mogelijk documentatie over deze beeldhouwer te kunnen verzamelen had ik graag een oproep gedaan naar de lezers om mij daarbij te helpen. Mensen die Domien Ingels persoonlijk gekend hebben en daarover interessante anekdotes kwijt willen, personen die tekst- of fotomateriaal over Domien Ingels of zijn werk bezitten, mensen die beeldhouwwerken, schilderijen of tekeningen van Domien Ingels in hun bezit hebben worden vriendelijk verzocht contact op te nemen op volgend adres: Karel CASSIMAN, Drongenstationstraat 72, 9031 DRONGEN. Indien telefonisch, graag na 18.30 uur op het nr. 09/227.74.85.

Er bestaan in het Gentse ongetwijfeld nog veel werken van Domien Ingels in particulier bezit. Met deze oproep hoop ik voldoende gekende en onbekende beeldhouwwerken, zowel in plaaster, brons of ceramiek te kunnen terugvinden om de monografie te kunnen afsluiten met een oevrecatalogus.

De heer **René Pattyn** (Willebroek) zit met volgende vragen:

Zou het mogelijk zijn mij op de volgende vragen een antwoord te verschaffen? Ik zoek namelijk waar mijn grootvader bij de "Garde civic" is geweest, bestaan daarover ledenlijsten?

Ik denk dat hij bij de "Garde civic" geweest is in de omgeving van Gent.

Zijn naam is René Alphonse PATTYN, °Vinderhoutte 19 juni 1885, woonde nadien te Gent en kwam rond 1907 naar Willebroek.

Een tweede vraag: bestond er rond Gent (Heusden, Destelbergen, enz.) een windmolen (maalderij) waarvan de maalder of eigenaar DE MOOR noemde? Waar vind ik over dit alles meer gegevens?

BELANGRIJK

Enerzijds kampt onze bibliotheek met plaatsgebrek, anderzijds is gebleken dat talrijke boeken minder passen in het kader van het Documentatiecentrum, boeken die eventueel waardevol kunnen zijn voor liefhebbers-verzamelaars. Er kunnen interessante koopjes gedaan worden, want er wordt een boekenverkoop gehouden waarop ook talrijke boeken uit de nalatenschap van Dr. Gysseling zullen aangeboden worden. Noteer dus zorgvuldig de data: **Zaterdag 13 juni 1998**, doorlopend van 10 tot 17 uur. **Zondag 14 juni 1998**, doorlopend van 10 tot 16 uur. Plaats: Documentatiecentrum.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Een vriendelijke lezer, die vergat zijn naam en adres te vermelden, stuurde ons vanuit Brussel de tekst van een volkslied uit de XVIIIe eeuw "De Gentsche Straatleurdere". Het is afkomstig uit een Antwerpse publicatie "De Minnezanger", verzameling van Vlaamsche en Franse Romances en Kluchtliederen. Een interessant document dat wij reeds publiceerden in Gh. T. 1985 - N° 1 - pp. 52-54.

Het artikeltje over de Stadsschool in de Onderstraat in ons Nr. 6 van 1997 schijnt bij heel wat lezers (aangename) herinneringen wakker geroepen te hebben. Zo ook bij de heer **Jaime Jurdan** die ons het volgende schrijft:

"Ik heb met veel belangstelling uw herinneringen als leerling aan het Laurent Instituut gelezen. Ook ik had het geluk het Lager Onderwijs in een "echte" school, de Decroly Lagere Hoofdschool voor Jongens, te mogen doorbrengen. Geluk omdat wij ook zeer goede bekwame onderwijzers hadden en omdat de omgeving rond de school nog echt leefbaar was. U had als onderwijzer de heer R. Ladrière, ik zag in de heer N. Reyns mijn beste onderwijzer en had het geluk hem in het 2e, 4e en 6e studiejaar als "meester" te hebben. De heer Reyns, juist gediplomeerd, kwam bij ons terecht in de Decrolyschool of Begijnhofschool in 1922-1923. Hij was een zeer dynamische mens en had het vermogen de leerlingen werkelijk voor zijn lessen te interesseren. Hij was een fiere Gentenaar, klein van gestalte, maar sterk gebouwd met ijzeren spieren. Hij droeg een "pince-nez". Hij was zeer geduldig, maar als een leerling na enkele opmerkingen de clown bleef uithangen of zat te dromen, nam de meester een klein regeltje van ongeveer 10 cm. en mikte vanaf zijn stoel zodanig goed dat het regeltje op de juiste plaats aankwam, t.t.z. de handen van de "gemikte". Bij meer kwalijke gevallen gebeurde het wel dat de dader enkele klappen kreeg rond zijn kop. Het is mij ook meer dan eens overkomen. Later, vanaf het 4e studiejaar had hij een andere manier van straffen. 1e opmerking: klasdagboek op de lessenaar leggen. 2e opmerking: klasdagboek op de hoek van meester's tafel komen leggen. 3e opmerking: straf ingeschreven in het klasdagboek en laten ondertekenen door de ouders.

Zoals ik las in uw artikel gaf men toen nog les in de geschiedenis. De heer Reyns was zeer bekwam in het aangenaam maken van deze lessen, zodat iedereen aandachtig luisterde. Ik herinner mij nog een les over de Vikings. Het was de eerste les in de namiddag en vóór de les had de meester met gekleurd krijt 2 Vikings op het bord getekend.

Toen hij les gegeven had over de Gentse geschiedenis kwamen wij buiten en voelden ons allemaal nieuwe Arteveldes, Jan Yoenskes en Keizer Karelkens! En velen van ons tekenden "de mémoire" het Belfort en het Gravensteen. Norbert Reyns kon zelf goed tekenen en moedigde ons aan ook zo veel moge-

lijk te tekenen. De tekenles was meestal naar de natuur tekenen: een paar schoenen, een hoed, een mantel aan de kapstok waren de eenvoudige onderwerpen die wij trachtten te tekenen.

Eens, gedurende de winter, met veel sneeuw, gaf hij ons als huiswerk de donderdag een tekening te maken met als onderwerp "De Winter zo als gij het ziet". Ik herinner mij nog dat een van mijn makkers, René Destanberg, de mooiste tekening liet zien. Besneeuwde daken gezien door het venster van zijn kamer. Ik was tweede met een gezicht van het Begijnhoveke onder de sneeuw. Zelfs op wandeling moesten wij soms ons tekenboek meebrengen en ter plaats gekomen mochten wij schetsen wat wij zagen: de "Dikke Boom" van Wondelgem, de Sneppebrug, een klein hoeveke. Ons huiswerk van de donderdag moesten wij maken in ons gekartonneerd schoonschrijfboek met de een of andere versiering opgefleurd.

In het 4e en het 6e hadden wij een aquarium en mochten wij stekelbaarsjes en puienkopjes kweken. Ook bloempotten waarin een boon werd geplant die later uitkwam en ons liet zien hoe planten groeiden.

Wandelingen in de stad hadden meestal een doel. De loop van de Schelde en van de Leie nagaan en met de hulp van de meester er het plan van opstellen, met bruggen en sluizen. De Frère Orbanlaan onder de zo mooie kastanjebomen, langs het Zuidstation, meten met een decameter. Nadien, met een goede stap terugkeren om na te gaan hoeveel minuten wij nodig hadden om 1 Km. af te stappen.

Er waren ook de muzieklessen. Onze meester heeft ons vele mooie Vlaamse liederen aangeleerd: "Het Loze Vissertje", "Piet Hein", "Wij reizen om te leren"... De heer Reyms was een groot bewonderaar van de schrijver Stijn Streuvels en leerde ons bijna alle liederen gezongen in "De Vlasschaard". In "Ghendtsche Tydinghen" N° 1 van 1983 onder de titel "Hoe Streuvels aan een broertje van de Gentse Draak geraakte" kunt u Meester Reyms, toen nog leerling aan de Normaalschool, herkennen op de foto blz. 8. Hij is de kleine man, de 4e van links. Het was de heer Reyms die het beeldje aan Streuvels overhandigde.

Onze meester was zeer "literair" en Streuvels bewonderde hij het meest. Ook andere Vlaamse schrijvers uit dat tijdperk waren zijn helden.

De zaterdagnamiddag (er was toen ook nog les), als wij braaf waren geweest en een uurtje les hadden geluisterd, las onze meester voor uit "De Witte" van Ernest Claes, uit de pas verschenen "Pallieter" van Felix Timmermans, of uit "Fliet" van Alexis Callant, waarvan ik nog een exemplaar bezit (1928).

Waarschijnlijk had de heer Reyms, als jongeling, gedurende de bezetting van 1914-1918 veel pijnlijke taferelen gezien welke hem diep hadden aangedaan en zo las hij ook voor uit andere boeken, zoals de vertaling van "A l'Ouest rien de nouveau" van Remarque. Zo vernamen wij de droeve gebeurtenissen in krijgshospitaal. Als ik mij niet bedrieg heeft onze meester geweigerd gewaagende dienst te doen, daar hij dienst deed in het militair Hospitaal te Gent, waar mijn stiefvader toen 1e Chef-Comptable was.